

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Využití biblických motivů ve volnočasových aktivitách

Vedoucí práce: doc. Michal Kaplánek, Th. D.

Autor práce: Marie Kapounová
Studijní obor: Pedagogika volného času
Ročník: VII.

2008

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

4. prosince 2008

vlastnoruční podpis autorky diplomové práce

Děkuji vedoucímu diplomové práce doc. Michalovi Kaplánkovi, Th. D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

OBSAH	4
ÚVOD	7
1. Bible a setkávání s ní.....	10
1.1. Proč se s Biblií setkávat?.....	10
1.2. Můžu i já uspořádat setkání s Biblií?	11
1.3. Příprava na setkání s Biblií.....	14
1.3.1. Pravidla setkání s Biblií.....	16
2. Skupina mladých lidí	17
2.1. Charakter mladých lidí.....	18
2.1.1. Stadium identity	19
2.2. Zásady práce se skupinou mladých.....	21
3. Text	24
3.1. Možnosti výběru textu	25
3.1.1. Účastník ⇒ Bible	25
3.1.2. Biblický text ⇒ aplikace na současnost.....	25
3.2. Možnosti přístupu k biblickému textu	26
3.2.1. Text ⇒ rozpracování.....	26
3.2.2. Téma ⇒ text.....	26
3.3. Poselství textu	27
3.4. Různé literární žánry Bible	28
3.5. Potřeba výkladu a používání různých překladů	28
4. Využití metod, technik a her	30
4.1. Metody, techniky, aktivity	30
4.2. Proč používat metody a techniky při práci s biblickým textem.....	31
4.3. Zařazení jednotlivých aktivit do biblického setkání	33
4.3.1. Cíle aktivit.....	33
4.3.2. Zařazení jednotlivých aktivit do programu setkání.....	33
4.3.3. Přizpůsobení jednotlivých aktivit.....	35
5. Konkrétní metody a techniky práce s biblickým textem.....	35
5.1. Metoda bibliodramatu	36
5.1.1. Ukotvení v prostoru, v čase, v sobě, ve skupině	37
5.1.2. Warming up - rozečívací fáze.....	38
5.1.3. Hlavní část.....	38
5.1.4. Reflexe	40
5.2. Metody rozhovoru nad písmem:	40
5.2.1. Metoda Västeras.....	41
5.2.2. Metoda sedmi kroků.....	42
5.2.3. Metoda Bludech	44
5.2.4. Metoda biblických kroužků:	45
5.2.5. Od života k textu: vidět – slyšet – jednat	47
5.2.6. Model tří fází.....	48
5.3. Techniky verbální.....	50

5.3.1. Texty sympatické a nesympatické	50
5.3.2. „První dojem“	51
5.3.3. Barevný kruh	52
5.3.4. Tichá diskuze	53
5.3.5. Putování názorů v kruhu	54
5.3.6. Aktualizace	54
5.3.7. Vytvoření originálního závěru	55
5.3.8. Psaní dopisu	55
5.3.9. Vytváření různých textů	56
5.3.10. Hledání slovních obrátů	56
5.3.11. Skládanka z textu	56
5.3.12. Text bez interpunkčních znamének	56
5.3.13. Základní hesla	57
5.3.14. Tajná volba	57
5.3.15. Redakce nadpisů	58
5.4. Metody výtvarné	58
5.4.1. Ozdobné psaní textu	58
5.4.2. Oslovení fotografií	59
5.4.3. Malování diapositivů	59
5.4.4. Vytvoření společné kresby (malby,..)	60
5.4.5. Další výtvarné možnosti	61
5.4.6. Obrázky na výběr	61
5.4.7. Galerie obrazů	62
5.5. Metody dramatické	62
5.5.1. Sousolí	62
5.5.2. Hra v rolích	63
5.5.3. Dramatické čtení	64
5.5.4. Symbolická sousloví	64
5.5.5. Stavba	65
5.5.6. Gestické představování	65
5.5.7. Natáčení filmu	66
5.5.8. Tanec, který něco vyjadřuje	66
6. Využití hudby při práci s biblickým textem	67
6.1. Funkce hudby	67
6.2. Působení hudby	68
6.2.1. Historie zkoumání vlivu hudby na člověka	70
6.2.2. Potřeba hudby	72
6.3. Proč používat hudební prvky při práci s biblickým textem?	74
6.3.1. Podpora komunikace	74
6.3.2. Hudební nástroj jako zástupce	75
6.3.3. Lepší vyjádření emocí	75
6.3.4. Hudba jako prostředník náboženské zkušenosti	75
6.3.5. Hudba jako stimulátor osobních výkonů	76
6.4. Výběr hudby	76
6.5. Konkrétní metody a techniky hudební	78
6.5.1. Využití hudebních nástrojů	78

6.5.1.1. Hra na lehkoovladatelné hudební nástroje	79
6.5.1.2. Vlastní tělo jako nástroj	81
6.5.2. Písničky a jejich dramtizace	82
6.5.2.1. Proč dramtizovat písně s příběhy z Bible	82
6.5.2.2. Jak dramtizovat písničku	83
6.5.2.3. Ještě několik poznámek k dramtizaci písní:	85
6.5.3. Zhudebnění textu, vytvoření zvukových obrazů	85
6.5.4. Gestická imaginace na hudbu	86
6.5.5. Biblické texty a klasika	86
6.5.6. Vyjádření pocitů	86
6.5.7. Jiné hudební a rytmické hry	87
ZÁVĚR	88
LITERATURA	90
ABSTRAKT	93
ABSTRACT	94

ÚVOD

Při svém studiu na Teologické fakultě jsem postupně objevovala mnoho věcí. Během semináře bibliodramatu jsem si uvědomila důležitost Bible v životě křesťana a v životě celého lidstva. Tento fakt znovu potvrzuje nedávno konané XII. řádné generální shromáždění Synody biskupů na téma Slovo Boží v životě a poslání církve slovy Písma:

„Boží slovo je skutečně „sladší než med, než včelí med z plástve“ (Žl 19,11), je „světlem pro mé nohy... osvětluje moji stezku“ (Žl 119,105), ale je také „jako oheň... jako kladivo tříštící skálu“ (Jer 23,29). Je jako déšť, který zavlažuje zemi a činí ji plodnou a úrodnou a nechá rozkvést i vyprahlost našich duchovních pouští (srov. Iz 55,10-11). Ale je také „plné života a síly, ostřejší než každý dvojsečný meč: proniká až k rozdělení duše a ducha, kloubů a morku, a pronáší soud i nad nejnvtírnějšími lidskými myšlenkami a hnutími“ (Žid 4,12).“¹

Absolvování již zmíněného semináře bibliodramatu na Teologické fakultě Jihočeské univerzity mě oslovilo nejvíce poznáním, že je možné Bibli lidem přiblížit i atraktivně. Studovala jsem pedagogiku volného času a zajímalo mě, jak mohu přispět k šíření evangelia, i když nejsem teolog nebo exegeta. Hledala jsem v různých zdrojích, a protože jsem nenašla nic o tom, jak by pedagog volného času mohl přiblížit mladým lidem Bibli, rozhodla jsem se napsat diplomovou práci na téma, jak lze využít Bibli ve volném čase. V této práci bych chtěla sebe a věřící pedagogy navést na cestu praktické a kreativní práce s Biblí, podpořit je v zařazování metod, technik a aktivit, pomocí kterých můžeme mladým lidem zvěstovat a přiblížit biblickou zvěst. Chtěla bych se také podělit o své zkušenosti s prací s Biblí ve společenství. Jako hlavní cíl si tedy kladu vytvořit pomůcku, která by pedagogovi volného času mohla pomoci při uspořádání biblického setkání a zařazování práce s Biblí do volnočasového programu.

¹ Tiskové středisko české biskupské konference. *XII. řádné generální shromáždění Synody biskupů: Slovo Boží v životě a poslání církve: Závěrečné poselství, 24. října 2008*. [online]. © 2008 [cit. 2008-12-01]. Dostupné na WWW: <<http://tisk.cirkev.cz/res/data/036/004175.pdf?seek=1226743888>>

Nejprve se ve své práci zaměřím na samotnou Bibli, na to, proč pro aktivity spojené s biblickým textem vytvářet prostor, proč se jim věnovat a zařazovat je do samotného programu. Také se zmíním o tom, na co je potřeba dbát při přípravě na takové setkání a jaká si stanovit pravidla jednotlivých setkání.

V další části se budu věnovat práci se skupinou mladých lidí, protože je to velmi specifická skupina, pro kterou může být setkávání s Biblí přínosem. Je však velmi náročné se těmito lidem věnovat, a proto chci tímto podpořit všechny, kdo s mladými pracují, a uvést zde několik užitečných informací pro práci s nimi. Popíši jejich zvláštnosti, kterých můžeme při naší práci dobře využít, pokud si je uvědomujeme. Také zmíním určité zásady, které nám pomohou se skupině mladých přiblížit a tím je více oslovit. V této části budu čerpat především z odborné psychologické literatury, a dále z časopisů a publikací, které vycházejí z pastorační praxe a práce s mládeží.

Protože Bible je velmi obsažná kniha, je důležité správně vybrat text, se kterým bychom měli pracovat. Věnuji proto tomuto výběru jednu kapitolu, kde kromě možností výběru textu zmíním i možnosti přístupu k němu a další okolnosti, na které je třeba při výběru textu dbát, abychom správně text nejen vybrali, ale mohli s ním poté i dobře a správně pracovat.

Hlavní část své práce věnuji konkrétním metodám, technikám a aktivitám, které lze při práci s biblickým textem použít. Důležité je mít jasno v tom, proč tyto aktivity zařazovat a jak toto zařazení konkrétně provést. Po tomto teoretickém uvedení metod, technik a aktivit se již budu věnovat konkrétním metodám, technikám a aktivitám. Nejprve uvedu ucelenější metody, které se jako celky osvědčily v praxi a běžně se používají v různých společenstvích. Je to jednak metoda bibliodramatu, která je sama o sobě velmi náročná a pokud ji člověk sám nezažil, nemůže ji správně aplikovat. Lze se v ní ale dobře inspirovat pro jednodušší práci s Biblí. Poté se věnuji známým metodám rozhovoru nad Písmem, které nevyžadují odborné teologické vedení, nicméně moderátor by měl Bibli znát a především k ní mít vztah. Tyto metody jsou jednotlivě popsány v různých

příručkách, časopisech a publikacích. Já zde vycházím převážně z knihy A. Hechtové, která provedla ucelenější přehled těchto metod.

Dále se věnuji jednotlivým technikám a aktivitám, které lze využít při jakékoli práci s biblickým textem, ať již pro oživení jednotlivých metod zmíněných v předchozí kapitole nebo k jakékoli práci s biblickým textem. Tyto techniky je tedy možné využít také při pronikání do tajů Bible ve volnočasových aktivitách.

V poslední ucelené části své diplomové práce se věnuji podrobně metodám hudebním s uvedením důležitých poznatků z hudební teorie a hudební psychologie. Tuto část zařazuji zejména proto, že mě osobně hudba velmi zajímá a jsem přesvědčená o jejím pozitivním vlivu na člověka, tedy i o jejím významu při práci s biblickým textem. Také chci příkladem hudby nastínit, jak je využívání kreativní techniky při práci s Biblí užitečné. Čerpám zde především z hudebně psychologické literatury a samozřejmě z hudební teorie, jejíž znalost je přínosem pro používání hudebních technik.

1. Bible a setkávání s ní

Bible je nejrozšířenější knihou na světě. Byla přeložena do více než 2287 jazyků. Přesto je většině lidem vzdálená, neznámá, neproniknutelná. Je velmi těžké toto dílo poznat. Bible je kniha, jež v sobě obsahuje mnoho jednotlivých knih, které by mohly být samy o sobě. Všechny ovšem tvoří jeden celek a teprve v širší kontextu je možno plně docenit jednotlivé části. Můžeme ji poznávat při samostudiu nebo v nějakém společenství, které se při setkáních nad texty z Bible snaží proniknout hlouběji a vzájemně si nabízí své postřehy a poznatky z četby.

1.1. Proč se s Biblií setkávat?

Je zřejmé, že četba Písma má velmi pozitivní vliv na utváření osobnosti věřícího člověka. I my pomocí našeho setkávání s Biblií chceme podporovat duševní a duchovní život lidí, jejich zrání ve víře. „Jedná se o to usnadnit bližnímu jeho cestu k víře i cestu ve víře: disponovat jej k svobodnému ANO vůči Bohu a jeho naplňování.“² Biblické setkání tak může probudit touhu po studiu Bible, přičemž studium Bible, jak bylo výše naznačeno, je nesmírně důležité pro celostní vývoj člověka, pro autoidentifikaci v Bohu, pro objevení sebe sama v Bohu neboli pro uvědomění si božského synovství.³

Můžeme těmito setkáními také lidem dokázat, že Bible není kniha odtržená od života, kniha, která již dávno zapadala prachem. Můžeme ji přenést do každodenního života lidí. Mnozí z křesťanů slychají každý týden Slovo boží v kostelech, ale přesto je menšina těch, kteří mají k Bibli pravý křesťanský vztah. A právě ten jim můžeme pomoci budovat.

² DŘÍMAL, L. *Katecheze jako výchova víry*. Olomouc : Matice cyrilometodějská, 2002. s. 30

³ Více in: CENCINI, A. *Bůh je můj přítel: Psychologie seberealizace a autoidentifikace v Bohu*. Praha : Paulinky, 2004. ISBN 80-86025-12-8

Pokud s Biblií pracujeme neobvykle a kreativně, zprostředkováváme účastníkům zcela nevšední zážitky, což je na dnešním „trhu s volnočasovými aktivitami“ velmi žádané zboží. Pokud budeme pracovat s neobvyklými zážitky, nesmíme zapomínat na to, že je zde důležitá reflexe, aby se dostavil kýžený výsledek, kterým je pozitivní rozvoj osobnosti účastníka.⁴

Biblické setkání může mít také funkci všech tří stupňů prevence. Primární prevencí rozumíme vytvoření vhodného volnočasového programu, který se snaží rozvíjet osobnosti mladých lidí správným směrem. V rámci sekundární prevence se můžeme zaměřit na konkrétní skupinu mladých, u které je pravděpodobnost, že se může stát obětí kriminality či jiných společensky negativních jevů. Terciární prevence usiluje o léčení těch, kdo jsou negativními jevy už zasaženi.⁵ Tímto se zabývá hagioterapie, což je terapie, která využívá biblických textů jako podpůrného prostředku při terapii převážně u alkoholiků.⁶

Svatý Pavel se v listě Timoteovi k působení Písma vyjadřuje takto: „Veškeré písmo pochází z Božího Ducha a je dobré k učení, k usvědčování, k nápravě, k výchově ve spravedlnosti, aby Boží člověk byl náležitě připraven ke každému dobrému činu.“⁷ Tímto tedy stručně shrnuje, k čemu je dobrá Bible v životě člověka a potažmo proč se s ní tedy setkávat.

1.2. Můžu i já uspořádat setkání s Biblií?

My všichni můžeme setkání, ve kterém se budeme snažit Biblii přiblížit lidem, uspořádat. Není to úplně snadná záležitost a mnohdy je třeba hledat různé inspirace. Ty můžeme nejčastěji najít v literatuře, která je v dnešní době stále bohatší, nebo můžeme čerpat z různých časopisů a v neposlední řadě je pro nás

⁴ Srov. PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. aj. *Pedagogika volného času*. Praha : Portál, 1999. s. 80-81.

⁵ Srov. tamtéž, s. 43

⁶ Více o hagioterapii in: REMEŠ, P., HALAMOVÁ, A. *Nahá žena na střeše-psychoterapeutické aspekty biblických příběhů*. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-921-6

⁷ 2 Tim. 3, 16-17

obrovskou nabídkou internet. Několik tipů pro biblická setkávání se snažím představit i v této práci. Když se někdo rozhodne uspořádat takovéto setkání, v prvních chvílích hledá nějaký konkrétní pracovní postup, hledá konkrétní zpracovaný příběh a snaží se podle tohoto konkrétního postupu vytvořit vlastní biblické setkání. Postupem času ale dochází k tomu, že není možné použít stejný pracovní postup pro různé situace, pro různé lidi. Každé takové setkání s Biblií je velmi jedinečné a závisí na mnoha okolnostech, a proto už hledáme spíše inspiraci, podněty, které nám pomáhají sestavit si vlastní pracovní postup, vlastní harmonogram setkání, vlastní sled činností a aktivit. Pokud už ale máme pocit, že je veškerá inspirace v literatuře o Biblii vyčerpána, zbývá nám inspirace samotným Božím slovem, samotným Duchem Svatým. Musím ale zdůraznit, že nechat se inspirovat Duchem svatým je důležité od prvopočátku. Modlitba nad Písmem⁸ je jeden z nejdůležitějších úkonů při přípravě biblického setkání, a to i v případě, že připravujeme setkání s Biblií pro nevěřící.

Důležité je nebát se. Uskutečnit takové biblické setkání stojí poměrně hodně času, který je třeba věnovat přípravě. Nejde jen o to sestavit sled aktivit, tak aby dávaly smysl, ale je dobré znát dostatečně Písmo a umět se v něm orientovat. V tomto bodě někteří ztrácejí odvahu, anebo něco takového hned vzdají. Cítí, že na to nestačí, že nejsou kompetentní a že nejsou dostatečně vzdělaní k tomu, aby mohli setkání s Biblií uspořádat. Někteří mají prostě strach, že něco špatně pochopí a navíc to nesprávné pochopení rozšíří mezi ostatní. Myslí si, že Bible je pouze pro teologicky vzdělané odborníky, pro specialisty na problematiku Bible, a proto se brání nezvyklým a neobvyklým technikám. Neměli bychom ale zapomínat, že ve Věroučné konstituci o Božím zjevení Dei Verbum se uvádí, že „Věřícím křesťanům musí být dokořán otevřen přístup k Písmu svatému“⁹, což je výzvou pro nás pro každého otevřít Biblii a pomoci ji otvírat i ostatním lidem.

⁸ „Ať však pamatují, že četba Písma svatého má být doprovázena modlitbou, aby se stala rozhovorem mezi Bohem a člověkem. Neboť „jeho oslovujeme, když se modlíme; jemu nasloucháme, když čteme božské výroky“ “. (Dei Verbum, 6, 25, s použitím výroku sv. Ambrože, *De officiis ministrorum*, I, 20, 88)

⁹ Věroučná konstituce o Božím zjevení Dei Verbum 6, 22 in: *Dokumenty 2. vatikánského koncilu*. Praha : Zvon, 1995.

Někdo toto může dokonce pokládat za experimentování, ale ze své vlastní zkušenosti vím, že pokud to člověk dělá upřímně a s touhou poznat Ježíše a toto poznání zprostředkovat dál, tak se to vždy vyplatí a setká alespoň s minimálním úspěchem. Toto dokazuje například víkend biřmovanců a jejich kmotrů:

Na tomto víkendu se sešla osmnáctičlenná skupina mladých lidí, přičemž někteří se mezi sebou znali velmi dobře, jiní se neznali vůbec. Na neděli jsme se rozhodli zařadit praktickou práci s biblickým textem. Zvolili jsme nedělní evangelium (Jan 10, 1-10), což nebyla volba nijak jednoduchá. Jak ztvárnit Ježíšovo prohlášení: „Já jsem dveře pro ovce.“¹⁰? Byli jsme tři vedoucí, a tak jsme dali podnět k vytvoření tří skupinek. Každá měla jiné zadání a podle něj se každý mohl rozhodnout, ke které se přidá. První skupinka měla text jakkoli výtvarně ztvárnit, druhá ho měla zpracovat dramaticky a třetí (má skupinka) měla za úkol hudební ztvárnění. Cílem bylo představit ostatním účastníkům, jak skupinka evangelium pojala – předat ostatním výsledek své činnosti. Myslím, že každá skupinka se s úkolem vypořádala velice dobře a snad to dosvědčují i reflexe, ze kterých zde uvedu několik citátů:

Znění otázky na kterou účastníci odpovídali:

„Jak bys stručně slovně ohodnotil program s úryvkem evangelia.

- Všechny skupinky byly dobře poskládané a výsledky se zdařily
- Už jsem na hodně akcích měla možnost zpracovat nejrůzněji evangelia, ale musím říct, že všechny tři skupinky se toho ujaly asi nejkreativněji, jak jsem kdy zažila.
- Jo, je krásné narazit na místo, kde člověk může být kreativní, myslet nahlas, projevovat se po svém. Důležité!!
- Dobré bylo, že si každý mohl vybrat.
- Možnost sebevyjádření.
- Bylo to hezké, ale bylo málo času.

¹⁰ Jan 10, 7

- Zábavné.
- Nádherná ztvárnění.¹¹

Z uvedených reflexí tedy vyplývá, že tato pro mnohé neobvyklá práce s Biblickým textem měla úspěch a byla bezesporu přínosem.

Také z nich můžeme vyčíst podněty pro příště – například je zde pochválena možnost vybrat si, což je dobré především v setkáních jednorázových (jako bylo toto) a v setkáních, kde se účastníci dobře neznají, tedy kde může být určitý ostych. Naopak v setkáních pravidelných, kde mezi účastníky panuje důvěra, je velmi vhodné zařadit konkrétní kreativní činnost, i když to není přímo ten pravý šálek čaje pro všechny. V tom momentě v sobě ovšem člověk má možnost objevit svůj vlastní nový rozměr, a tím i nově nahlédnout konkrétní biblický text.

1.3. Příprava na setkání s Biblií

Pokud se rozhodneme setkání s Biblií uspořádat, je v první řadě nutné stanovit si cíle, které mám v konkrétní skupině. Tento krok nám velmi ulehčí následující přípravu na setkání.

Následuje výběr textu, se kterým budeme ve skupině pracovat.¹² Vybraný text je dobré si několikrát přečíst, nejlépe nahlas. Často je velmi přínosné přečíst si různé překlady.¹³ Když se tedy na setkání připravujeme, nejprve si podrobně sami analyzujeme celý text, uvažujeme, modlíme se nad ním a klademe si různé otázky, jako např. „Co se mi na něm jednoznačně líbí? Jsou v textu slova, slovní spojení, věty, které se opakují (vůdčí motivy, klíčová slova) ? Jsou vůči sobě ve vztahu, v protikladu? Mohu objevit určitou dramaturgii textu? Kde má svoje vyvrcholení? Co je mi nejasné? Co si musím nechat vysvětlit pomocí komentáře, slovníku,

¹¹ Převzato z reflexí z víkendu s birmovanci a jejich kmotry na Ktiši dne 17.dubna 2005.

¹² Více v kapitole Text.

¹³ Např. Český ekumenický překlad, Bognerův liturgický překlad, Kralický překlad, aj. Pokud je vedoucí zdatný v některém cizím jazyku, může použít např. i anglickou, italskou či německou Bibli.

mapy či jiných materiálů? (Např. historické pozadí, místa, jména, zvyky a životní styl dané doby ...) Co mě zlobí, rozčiluje, udivuje, těší, dotýká se mě osobně? Co říká tento příběh, text mně samotnému? Čím je důležitý pro mou víru? Ve kterém místě, čím se tento text dotýká účastníků? Jaké reakce může tento text vyvolat? (Povzbudit, potěšit, vyvolat depresi...) Je v textu určitý motiv či smysl, na který bych rád upozornil účastníky?¹⁴ Po takovémto proniknutí do textu je dobré ještě objasnit a specifikovat daný cíl právě s přihlédnutím ke konkrétnímu textu.

Konečně pak můžeme přistoupit k výběru jednotlivých metod a aktivit, které použijeme při samotné práci s textem v dané skupině.¹⁵ Musíme si uvědomit, která metoda je vhodná pro daný text a pro naše konkrétní cíle. Je dobré nepoužívat pro jeden text příliš mnoho metod, vynikne tak lépe jejich efekt.

V neposlední řadě je třeba si rozvrhnout, jak bude probíhat celé setkání. Je vhodné si stanovit určitý rámec či ráz našeho setkání, aby vše plynule navazovalo. Zároveň je důležité naplánovat časové rámce jednotlivých aktivit a reflexí. Každou část je třeba před použitím ve skupině v klidu promyslet, představit si, jak by mohl průběh setkání vypadat, něco z nabízeného programu vybrat, případně přizpůsobit skupině.¹⁶ Vedoucí by měl předem odhadnout, jak dlouho budou jednotlivé kroky trvat, a měl by počítat s jistou časovou rezervou. Na základě odhadu by měl sestavit reálně uskutečnitelný program. Musí promyslet, který krok může případně zkrátit a který je nutné zachovat v nezkrácené podobě. Kvalitním promyšlením časového rámce celého programu tak poskytujeme skupině také určitou jistotu, která podtrhává klidnější atmosféru ve skupině (nespěchá se).

Z námi stanoveného programu a vybraných metod pak vyplývá příprava konkrétního materiálu na setkání s Biblií. Znamená to předem připravit písničky, obrázky, kopie biblických textů, tužky na psaní, pastelky a jiné pomůcky potřebné pro konkrétní činnosti.

¹⁴ České katolické biblické dílo. *Příprava moderátora na praktickou práci s Biblií*. [online]. © 2007 [cit. 2008-12-01]. Dostupné na WWW: <<http://www.biblickedilo.cz/ckbdweb/polozka.aspx?pid=59&kid=8>>.

¹⁵ Více v kapitole Využití metod.

¹⁶ Srov. CHALUPA, P. Bible. *Naim* 1995, č. 1, s. 11.

Při takovýchto setkáních je vždy třeba brát ohled na okruh lidí, kteří se na setkání dostaví. Je rozhodně rozdíl, jsou-li to lidé, kteří se na setkání přihlásí na základě nějakého pozvání, kdy alespoň zhruba vědí a chtějí být kreativní. Pak je práce jednodušší. Pokud ovšem takové setkání tvoříme například pro skupinu lidí, kteří jsou na nějakém kurzu s úplně jiným zaměřením a setkání s Biblí je jen doplňkovou aktivitou, je třeba mnohem více opatrnosti, protože ne každý je naladěný na tvůrčí práci, ne každý se chce vyjadřovat například tancem apod.

1.3.1. Pravidla setkání s Biblí

V rámci přípravy je třeba si ujasnit určitá pravidla. Jde o stanovení jasných pravidel, rámce, ve kterém se budeme pohybovat a na který se pak vedoucí může odvolávat. Pravidla je dobré si důkladně promyslet, aby dávala smysl, a říci je hned na začátku, protože skupina je v té době otevřenější k jejich přijetí. Později dodávaná pravidla už bývají přijímána s určitou nelibostí jako zásah do „soukromí“ skupiny.

Tato pravidla se týkají například:

- **včasných příchodů:** Každý účastník, který přichází pozdě do skupiny, se do ní obtížněji zařazuje. Ve skupině neustále běží skupinové procesy a i ostatní jednotlivci mohou tento pozdní příchod vnímat negativně. Stane-li se to, je potřeba činnost zastavit, obrátit pozornost všech účastníků na nově příchozího člena a jasně ho zařadit do skupinového dění. Stejně tomu tak je i při dřívějším odchodu, kdy je třeba se viditelně se všemi rozloučit.
- **neskákání si do řeči:** Je třeba nechávat dostatečný prostor pro vyjádření myšlenky druhých, přičemž se nemusí jednat pouze o verbální projev.
- **spontánní smích diváků:** K němu dochází především při prvních improvizacích. Někdy jsou situace natolik komické, že se nejde nezasmát, ale je potřeba své reakce mírnit. Díky tomuto pravidlu nesledují

protagonisté prvotně jen vtipný ráz scének, nesklouzávají tedy často k plytkým vtipům, ale vnímají podstatnější věci a otevírá se jim daleko širší obzor pro seberealizaci.

- **pravidlo diskrétnosti:** To, o čem se mluví v rámci sdílení, zůstane ve skupině. Vše, co se zde odehrává, zůstane v tomto prostoru, který je prostorem chráněným.¹⁷ Může se zde odehrát skutečně leccos, co by si účastník jinak v životě nevyzkoušel. Pravidlo diskrétnosti tedy znamená, že se o tom nebude mluvit s jinými lidmi, nebo před jinými lidmi, protože by to mohlo být nesprávně pochopeno a mohla by vzniknout i nedorozumění.

Výčet těchto pravidel je jen orientační a každý by si měl svá pravidla skutečně rozvážit a promyslet. Všechna tato pravidla (stejně jako případná další) zajišťují ve skupině atmosféru bezpečí a zabraňují zbytečným konfliktům. K těmto pravidlům je dobré hned zmínit, že se od účastníků očekává **aktivní účast** během celého programu, protože jedině pak má práce skutečný smysl. Jistě, že se vyskytnou metody, u kterých má někdo zábrany, vnitřně se ho dotýkají, proto se jich nemusí účastnit. Nicméně je dobré se pokusit přistupovat k aktivitám a následným reflexím s otevřeností a odhodláním, celou svou osobností, bez ostychu a strachu, protože pak snažení přinese vzácné plody v podobě nového poznání a osobního obohacení.

2. Skupina mladých lidí

Biblickou zvěst chceme a máme hlásat všem lidem. Je nutné ale formy hlásání přizpůsobit sociálnímu složení lidí, prostředí, náboženské úrovni, dosaženému vzdělání, věku, atd.¹⁸ V této práci se proto zaměřím na konkrétní skupinu lidí, a to na mladé lidi. Ať už jsou to „pubertáči“, adolescenti nebo mladí dospělí, všichni

¹⁷ Rozumí se místnost, prostor, ve kterém skupina pracuje (tělocvična, učebna, atd.).

¹⁸ Srov. MUCHOVÁ, L., PECHOVÁ, H. *Na cestě k člověku: role katechety a učitele náboženství v současné církvi a společnosti*. České Budějovice : Setkání, 2000. s. 20

tito mají touhu poznávat a hledat. Mnozí z nich touží po aktivním, kreativním sebevyjádření. Tato věková skupina je otevřená vůči kreativním aktivitám a touží po neobvyklém prožitku. Dobře vedené biblické setkání, ve kterém vhodně využijeme různorodých aktivit, jež se nám nabízí, může ukázat mladým, že Bible není něčím mimo jejich zájmy, že jim může dávat odpovědi na jejich otázky, může jim být světlem na jejich životní cestě. Mládeži v pubertálním věku bude sice chvíli trvat, než se přestanou před druhými předvádět, „híhňat se“ a mít pocit, že „je to trapný“, ale na druhou stranu mají menší zábrany jít do jednotlivých aktivit naplno. Naproti tomu účastníci dospělého věku přikládají jednotlivým technikám sice větší vážnost, ale mají tendenci si držet odstup, neotevřít se plně skupině, nepouštět si věci tak úplně „k tělu“. Dospělí těžko překonávají modely chování, na které jsou zvyklí, hůře si budují vzájemnou důvěru, solidaritu atd. V tomto ohledu je práce s mládeží mnohem dobrodružnější, i když na zvládnutí skupiny, udržení klidu a soustředění náročnější.

2.1. Charakter mladých lidí

Mladí lidé jsou velmi specifickou skupinou. Jsou to lidé, kteří hledají. Hledají nejen sebe sama a svoje místo v tomto světě, ale také „něco, co je přesahuje“. Abychom mohli tyto mladé lidi lépe oslovit, je dobré znát jejich povahy, jejich přání a touhy. V následující kapitole se zaměřím na charakteristiku mládeže, ze které je možné čerpat inspiraci pro naši vlastní práci s mladými lidmi. Vždy je ale třeba brát ohled na individualitu účastníků našich setkání s Biblí, protože každý tímto obdobím prochází jinak a v jiných časových rozpětích, každý má svou jedinečnou životní historii, je zařazen do sociálního kontextu své rodiny, bydliště, známých, má svou pozici a roli ve škole či jiné vrstevnické skupině, zažil své osobní úspěchy či neúspěchy, má své zájmy, aspirace a životní plány.¹⁹ Pro pedagoga volného času je toto období velikou výzvou. Je to období, kdy mladý

¹⁹ Srov. TAXOVÁ, J. *Pedagogicko psychologické zvláštnosti dopívání*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1987. s. 60

člověk opouští rodinné zázemí, respektive se vymaňuje z vlivu rodičů a hledá svou identitu, kterou každý nachází v něčem jiném. My mu musíme předložit odpovídající pomoc v hledání identity. Je zřejmé, že věřící člověk svoji křesťanskou identitu může nacházet jedině v Bohu a to skrze Slovo boží.²⁰ Je proto třeba nabízet atraktivní možnosti, jak se s Božím slovem seznámit. Nutností je nezůstávat na povrchu, ale jít přímo k věcem, které se skutečně dotýkají nás samotných a mladých, se kterými pracujeme.

V tomto období u mládeže probíhají procesy růstu, zrání, dospívání a vyspívání, vývoje, socializace, osamostatňování, vyhraňování, formování apod. Během několika let má mít mladý člověk zformovanou a vyhraněnou osobnost, ucelený světový názor, má být připraven pro produktivní manželství a rodičovství.

Dospívání je též údobím intenzivního zvnitřňování vnějších podnětů, předmětných činností, norem požadavků a vlivů, které se osobitě transformují a mění ve vědomosti, dovednosti, názory, přesvědčení, hodnoty a principy jednání.²¹

2.1.1. Stadium identity

Stadium identity označujeme období pubescence a adolescence, které někdy (především v případě vysokoškoláků) přesahuje do období mladé dospělosti, kdy mladý člověk stále utváří vnější i vnitřní podmínky pro svou následnou životní cestu.

Bouřlivý rozvoj osobnosti začíná v pubescenci, kdy pubescent objevuje svůj vnitřní svět, zabývá se introspektivně svými vlastními city, jež ho často překvapí, zmatou i fascinují. Jeho zamilování představuje novou citovou kvalitu. Během dalších let dospívání se pak postupně prohlubuje smysl pro vlastní jedinečný úděl, pro téma samoty, existenciální vrženosti do světa a smrti. Pro naše působení je

²⁰ Více in: CENCINI, A. *Bůh je můj přítel: Psychologie seberealizace a autoidentifikace v Bohu.*

²¹ srov. TAXOVÁ, J. *Pedagogicko psychologické zvláštnosti dospívání.* s. 59

důležitý fakt, že v náboženské sféře se objevuje nové bohatství prožitku, ale také nová kvalita pochybností a odporu.

Pubescence znamená vzpouru, jež začíná v rodině a mívá ještě dětské rysy – o skutečné revoluční konfrontaci generací lze mluvit teprve u adolescentů. Rodina poněkud ztrácí významu, dospívající se více orientuje na vrstevnickou skupinu, vůči níž bývá vysoce konformní, u níž však zároveň hledá uznání své individuality. Takový člověk zpravidla hledá silnou vůdčí osobnost, jejímuž vlivu má tendenci se otevřít a s níž se bude identifikovat. Touto osobností samozřejmě může být vedoucí biblických setkání, ovšem nejlépe je, když vedeme mladé k identifikaci s biblickou postavou Ježíše, protože právě on je Bůh, jehož máme být obrazem. Také nevěřící se může identifikovat s postavou Ježíše, aniž by uznával jeho božství. Důležitý je zde moment ideálního příkladu člověka, kterého může mladý napodobovat. Pro některé mladé lidi může být ovšem postava Ježíše až příliš ideální na to, aby se s ním identifikovali. Obecně lze říci, že v naší době je identifikace s jakoukoli osobou obtížnější, protože svým individualismem vede mladé lidi spíše ke kritickému myšlení než k úctě vůči autoritám. Také se zdůrazňuje nebezpečí manipulace, proto je třeba dávat si pozor, abychom ani my nikoho nemanipulovali, nýbrž jen předkládali nabídky.

Identita znamená zažitou odpověď na několik nejosobnějších a nejbytošnějších otázek: Kdo opravdu jsem ve svém čase mezi narozením a smrtí? Jaký jsem? Co pro mě znamená být mužem či ženou, být přítelem – a také soupeřem, ba i nepřítelem? Na čem mi v životě nejvíc záleží a co dokážu? Kam patřím? V co opravdu autenticky věřím? Jaký je smysl mého života? Tyto otázky v nás vyvolává právě četba Bible a zároveň na ně nabízí odpovědi. Pokud se nad Biblí společně setkáváme, můžeme mladým pomoci hledat odpovědi na tyto otázky.

Pod tlakem všech těchto otázek totiž mladý člověk prožívá chaos. Tento chaos je patrně nezbytnou formující zkušeností. Dospívající musí experimentovat, což se neobejde bez rizika, musí mnoho odmítat, opustit mnoho jistot svého dětství, které si nemůže „vzít s sebou“ do dospělosti. Skrze texty Písma mu můžeme

pomoci v přechodu do dospělosti, v onom exodu ze země dětství do země dospělosti, kdy musí opustit mnoho jistot a hledat jistoty nové, hledat svou jistotu v Bohu.²² Pokud jsme potom schopni mladého člověka nadchnout a on najde smysl svého života, odpovídající program a skupinu, případně instituci, která tento program ztělesňuje, je schopen – a často také dychtivě nakloněn – cele se odevzdat a věrně uskutečňovat, co poznal jako dobré.

Zápas o identitu nemusí také vůbec proběhnout! Konzumní mentalita spolu s pragmatickým odklonem od náboženství dospívajícího přímo svádí, aby hladce a bezbolestně vklouzl do falešné dospělosti pouhým povrchním napodobením rodičů nebo vzorů, jichž jsou plné mediální kanály. Je proto třeba některé mladé podnítit k hledání vlastní identity, dát jim najevo, že je to pro ně důležité.

Obecně tedy lze říci, že hledání identity mívá náboženskou povahu. Můžeme v svém snažení též počítat se spontánní tendencí adolescentů, případně mladých dospělých, kteří postupně překonávají dětskou mentalitu a duševně i duchovně se „stavějí na vlastní nohy“, tíhnout k dospělosti, a hledat tedy svou identitu.²³

2.2. Zásady práce se skupinou mladých

Co je dobré vědět a na co je třeba dbát při práci s mládeží vypíši v následujících bodech.²⁴

- Mladí lidé mají mnoho problémů a otázek. Chceme tedy společně s nimi hledat odpovědi na tyto jejich otázky, hledat řešení jejich problémů. Měli bychom se vyvarovat toho, abychom jim nabízeli hotové odpovědi na otázky, které nekladou. Abychom mohli správně pochopit, na co se mladí ptají a jaké řeší problémy, je potřebné:
 - naslouchat jim, aniž bychom je hned škatulkovali nebo hodnotili

²² Srov. příběh Abrahama v knize Genesis

²³ Srov. ŘÍČAN, P. *Psychologie náboženství*. Praha : Portál, 2002. s. 290-294

²⁴ Rozdělení do jednotlivých bodů je zvoleno především pro přehlednost a proto, aby v uceleném textu nezanikla jednotlivá důležitá fakta.

- vzdát se svých myšlenkových schémat pro chápání a předávání objektivní pravdy
 - nenabízet jim hotovou odpověď, i kdybychom měli pocit, že ji známe
 - vcítit se do jejich problémů a spolu s nimi hledat odpověď, která bude nejlepší pro ně, i za cenu, že nebude odpovídat mým představám a názorům
 - postupně se v rámci prohlubujícího se dlouhodobého vztahu k těmto otázkám vracet a odpověď upřesňovat a prohlubovat s využitím svých osobních zkušeností a znalostí
- Mladí chtějí růst podle sebe. Ani my je nechceme vychovávat k tomu, co my považujeme za správné. Chceme jim však umožnit, aby objevili, co je v nich dobrého a krásného, a realizovali to tak, jak oni sami chtějí a umějí. Musíme se tak učit:
 - chápat a přijímat každého mladého člověka takového, jaký je, a nepromítat si do něj svoje představy o tom, jaký by měl být
 - nehodnotit jejich postoje, názory a chování z hlediska křesťanské morálky, protože většina mladých lidí se nedostala do své situace vlastní vinou
 - hledat, co je v nich dobrého, ocenit to a pomoci jim k tomu, aby to ve svém životě také uskutečňovali
 - pomáhat jim, aby našli svůj způsob naplnění života, který ovšem nemusí být totožný s naším způsobem naplnění, s našimi představami o životě
 - respektovat jejich náboženské přesvědčení a nevnucovat jim své, vést však o tom otevřený dialog
 - Dnešní mládež nechce být nikým a ničím omezována. Ani my po mladých nemůžeme autoritativně vyžadovat poslušnost. Chceme jim naopak dát

možnost podílet se demokraticky na našich setkáních s Biblií. Chceme jim dát možnost svobodně se podílet na určování témat, cílů a metod.

- Každý potřebuje lásku. Jistě chceme mladým lidem ukázat, že nám záleží na člověku, nikoli na množství vykonané práce. Důležité je udělat si na ně čas a brát je takové, jací jsou, dát jim svým vztahem jistotu, že jsou přijímáni a milováni. Pokud mladé lidi svým osobním vztahem ujistíme, že jsou přijímáni a milováni, můžeme tím předejít zneužívání sexu, alkoholu a drog. Je to mnohdy účinnější, než jim vysvětlovat škodlivost těchto věcí, i když ani to není zbytečné.
- Každý mladý člověk hledá, co má v jeho životě smysl. Nechceme nabízet mladým lidem obecný smysl života, který nechápou. Chceme jim však pomáhat k tomu, aby našli konkrétní smysl vlastního života. Ten souvisí s životními plány, očekáváními, strachem a úzkostmi mladého člověka. Chceme jim tedy pomáhat na cestě ke zralosti ne tím, že je předem uchráníme jakéhokoli nebezpečí, ale tím, že v nich budeme podporovat odpovědný přístup v každé situaci.²⁵
- Mladí se mnohdy s životem perou. Chceme jim zprostředkovat možnost v klidu pozorovat mnohé nabídky na zvládnutí života, aby si pak samostatně zvolili. Nabízíme jim Boží slovo, které jim může být ukazatelem na jejich životní cestě. Zakusí-li jej pak ve svém životě jako živé a platné, budou s ním pak dále v životě počítat a naplňovat ho. Respektive budou svůj život naplňovat Božím slovem nejen proto, že to jiní očekávají, ale protože sami na sobě pocítí sílu Božího slova.
- Chceme jim tedy ukázat, že Bible slouží životu. Skrze biblické texty se lze dostat k diskuzím na různá témata. Například můžeme mladým lidem ozřejmit smysl a důležitost mravních přikázání či samotné církve. Skrze Biblii a setkávání se s ní může každý mladý člověk zakusit, že skutečně není sám, že je něco, respektive někdo velmi konkrétní, kdo ho přesahuje, kdo ho miluje. Tuto myšlenku ovšem nelze vnucovat. Nesmíme rovněž

²⁵ Srov. MARTÍNEK, M. Pastorec mládeže v sekularizovaném světě. *Naim* 1995. č. 4, s. 11-16

zapomínat na zásadní krok, kterým je nám svěřené lidi bezpodmínečně milovat, protože i v naší lásce mohou nacházet Boha, a to ještě konkrétněji.²⁶

Tato uvedená fakta je potřeba mít během našeho snažení stále na paměti. Musíme tedy mladým lidem pomáhat, snažit se je chápat, přijímat je, respektovat je, nevnucovat se jim, neodsuzovat je. Vždyť náš vztah s nimi je tím, co jim může nejvíce pomoci.

3. Text

Jestliže se rozhodneme uspořádat setkání s Biblií, ocitneme se před volbou biblického textu. Stojíme tak před nelehkým úkolem. Jak zvolit nejvhodnější text? A když už ho vybereme, jak k němu správně přistoupit? Je důležité nad těmito otázkami velmi poctivě přemýšlet, modlit se za správné uchopení a také pochopení textu a vždy vše přizpůsobovat konkrétní skupině, konkrétní situaci. V každém případě musí být vybrán takový text, se kterým je vedoucí (případně vedoucí tým) schopen pracovat, nenachází v něm žádné osobní, emocionální překážky, které by mu bránily v patřičném odstupu od textu a v samotné práci se skupinou.

Kritériem volby textu by neměl být náš zaběhnutý systém, ale nároky, situace a konkrétní možnosti mladých lidí ve skupině. Mělo by nám záležet na tom, abychom dávali odpověď na otázky, které si lidé skutečně kladou, a také abychom respektovali jejich úroveň zralosti. Jedině tak můžeme účastníky oslovit a nabídnout jim smysl života.²⁷

²⁶ Srov. MUCHOVÁ, L., PECHOVÁ, H. *Na cestě k člověku: role katechety a učitele náboženství v současné církvi a společnosti*. s.51-53

²⁷ Srov. PEŠEK, J. *Katecheze ve službě Božímu slovu*. [on-line]. 3.5.2007

[cit. 2008-12-01]. Dostupné na WWW:

<<http://www.poust.cz/article.asp?nDepartmentID=141&nArticleID=466&nLanguageID=1>>.

3.1. Možnosti výběru textu

Pokud chceme pracovat s biblickým textem, je důležité správně vybrat vhodný text. Nabízejí se nám dvě základní možnosti²⁸:

3.1.1. Účastník ⇒ Bible

Touto možností rozumíme výběr textu podle životních otázek a zkušeností účastníků biblického setkání. (Např. strach, otázka po smyslu života, utrpení, původ zla,...) Dohodneme se na nějakém tématu, které je skupině blízké, či použijeme aktuální situaci, emoci, náboženskou zkušenost. K tomuto tématu následně vyhledáme z Bible patřičné texty a z nich si jeden (po dohodě²⁹) zvolíme. Přecházíme zde tedy od života ke konkrétnímu textu, ve kterém můžeme najít odpovědi na naše otázky. Text nám může být hodnotným podnětem pro řešení našich každodenních problémů.

3.1.2. Biblický text ⇒ aplikace na současnost

Tento postup je vlastně opakem prvního. Je tím míněn postup, kdy vezmeme konkrétní biblický text (např. zpráva o stvoření, nějaký žalm nebo podobenství) a následně ho přiblížíme dnešnímu chápání. V tomto případě naopak vybereme biblický text, který rozpracujeme podle témat v něm obsažených. Můžeme vycházet z textu, který je pro nás i skupinu zajímavý, a s tím následně pracujeme a dostáváme se skrze něj k jednotlivým tématům. Vydáváme se tak na cestu od textu k životu. Takto prožitý text nám může být následně světlem do našich dalších dnů.

²⁸ Srov. MUCHOVÁ, L., PECHOVÁ, H. *Na cestě k člověku-role katechety a učitele náboženství v současné církvi a společnosti*. s. 69

²⁹ Pokud setkání připravujeme v týmu.

3.2. Možnosti přístupu k biblickému textu

Když máme tedy vybraný konkrétní biblický text, je nutné zvolit způsob, jakým ho představíme účastníkům biblického setkání. Základními možnostmi, jak přistoupit k biblickému textu, jsou tyto dvě:³⁰

3.2.1. *Text* ⇒ *rozpracování*

Někdy je vhodné začít textem a postupně ho rozpracovávat. Nejprve tedy vezmeme text, se kterým začneme pracovat, rozebírat ho, dotazovat se na to, co nám může jako takový říci. Začínáme tedy seznámením s biblickým textem (rozličnými způsoby). Může následovat další společné čtení textu a osobní meditace, při níž jde o přivlastnění si textu a konfrontaci s nastolenými otázkami. Poté přichází na řadu techniky, které mají pomoci účastníkům lépe pochopit jejich společné vnímání tématu, pomoci jim vykreslit situaci a charaktery postav a dát jim prostor pro debatu o tom, jak kdo chápe jednotlivé biblické postavy a vztahy mezi nimi. Postupná práce s textem vyústí uje do aktualizace textu, kdy se dostáváme do osobní roviny a pomocí různých technik začínáme text zažívat. Tento způsob je v podstatě přechodem od textu k prožitku.

3.2.2. *Téma* ⇒ *text*

V tomto případě začínáme určitým tématem a postupně se dostáváme k textu. Znamená to, že nejprve začneme různými technikami zpracovávat nějaké téma, které vyvrcholí přečtením konkrétního textu. Například zvolíme-li téma tajemství,

³⁰ Zde vycházím z Bibliodramatického semináře, který probíhal v letním semestru akademického roku 2004/2005 na Teologické fakultě Jihočeské univerzity pod vedením M. Ryškové

může vytvořit koláž na toto téma apod. Téma tedy rozvedeme a postupně zažíváme. Nakonec vše může vyvrcholit čtením textu o vzkříšení Ježíše, případně můžeme ještě zařadit konečnou dramatizaci. Samozřejmě vždy záleží i na čase, který máme k dispozici. Účastníkům také musí být vždy ponechán dostatečný prostor na pospojování si předešlého programu s textem, čas na zpracování prožitých emocí a uvědomění si zažitých analogií v různých technikách a hrách. Jdeme tedy cestou od prožitku k textu.

Je-li skupina biblického setkání náhodná a nám blíže neznámá, je obojí postup možný. Někdy je výhodnější začít od textu. Člověk tak do textu nic nevnáší, není hned zpočátku svázán tématem, není jím omezen. Ba naopak. Výběrem textu teprve začíná to vzrušení z jeho rozboru, práce s ním, z odkrývání jeho různých vrstev, hledání všech jeho témat v něm obsažených. Tímto způsobem dokáže člověk pojmout text celistvěji a lépe se tak potom zaměřit na jednu či dvě dějové linie. U hodně známých textů je naopak vhodné začínat zpracováním nějakého tématu a poté ve světle prožitého znovuobjevovat krásu a nové bohatství již známého textu.

3.3. Poselství textu

Skrze biblický text je možné zprostředkovávat různorodé zvěsti. Buď se více zprostředkuje setkání lidské (např. Marnotratný syn nabízí archetypální téma: vztah rodiče ke svému dítěti, bratrské vztahy atd.) nebo se akcentuje stránka božího poselství (např. setkání s osobním Bohem).³¹ Především při práci s nevěřící či hledající mládeží upřednostňujeme setkání se zobecněnou lidskou zkušeností. Z toho tedy vyplývá, že velmi záleží jednak na vedoucím, jakým stylem si s touto dvousečností témat poradí, ale také na charakteru skupiny a její dynamice. Myslím si, že pokud jsou témata předkládaná skupině formulována většinou obecně a univerzálně, vzniká svobodnější prostor pro následné přijetí

³¹ Samozřejmě, že i při tomto zaměření a těchto tématech se nemůže nikdy ve skupině věřících vytratit „ze scény“ Bůh.

boží skutečnosti v různých hrách a technikách. Pokud ovšem pracujeme s věřícími lidmi, je dobré, aby Boží zvěst zazněla naplno a zcela otevřeně.

3.4. Různé literární žánry Bible

Jak již bylo řečeno, Bible je velmi obsažnou knihou. Najdeme v ní několik literárních žánrů (žalmy, historické příběhy, podobenství,...). Pokud tedy máme k textu zvolit ten správný přístup, tu správnou konkrétní techniku, musíme vzít toto v úvahu. Různé literární žánry Bible tedy vyžadují odlišné způsoby práce s nimi. Rozdíly mezi jednotlivými žánry jsou podstatné a měly by ovlivňovat způsob samostudia Bible i práci s ní ve skupině, její celkové chápání.³² Toto téma je velmi rozsáhlé a doporučuji k dalšímu studiu výše citovanou knihu *Jak číst Bibli s porozuměním*, kde jsou literární žánry Bible velmi dobře popsány.

3.5. Potřeba výkladu a používání různých překladů

Že Písmo svaté nevyhnutelně potřebuje výklad, toho je příkladem vyprávění ze Skutků apoštolů. Jeden mocný komorník a dvořan etiopské královny jel do Jerusalema na svátky. Nyní se vracel, seděl na svém voze a četl proroka Izaiáše. Duchem svatým povzbuzen, šel jáhen Filip na cestu, kterou jel komorník, a přiblížil se k vozu. Když ho uslyšel, jak čte Izaiáše, zeptal se ho: „Rozumíš tomu, co čteš?“ On mu odpověděl: „Jak bych mohl rozumět, když mi to nikdo nevysvětlí!“ Tak poprosil Filipa, aby nastoupil k němu na vůz a vysvětlil mu to. A tak k němu Filip nastoupil a zvěstoval mu Ježíše Krista.³³

Také autor 2. listu Petrova, když píše o listech svatého Pavla, prohlašuje, že „některá místa jsou v nich těžko srozumitelná a neučení a neutvrzení lidé je

³² Viz. FEE, G. D., STUART, D. *Jak číst bibli s porozuměním*. Praha : Návrat domů, 1997.

³³ Srov. Sk 8, 26-35

překrucují, jako i ostatní Písmo k vlastní záhubě.³⁴ A svatý Atanáš nás varuje zcela jasně: „I ďábel použil výroků Písma svatého (pokoušení Ježíšovo na poušti), aby klamal a svedl na špatné cesty.“

Věřoučná konstituce o Božím zjevení Dei verbum říká, že není třeba jen pootevřít dveře k Písmu, ale „otevřít je dokořán“, že Boží slovo má být přístupné všem dobám. Povzbuzuje proto k pořizování překladů a výkladů, a zároveň k jejich používání.³⁵ Píše se v ní také, že „církev, poučená Duchem svatým, usiluje dosáhnout stále hlubšího porozumění Písmu svatému, aby mohla své děti neustále živit Božím slovem“³⁶. V neposlední řadě vyzývá k pořízení vydání Písma svatého i pro nekřesťany, opatřeného přiměřenými poznámkami a upraveného pro jejich poměry.³⁷

Je zřejmé, že různé překlady a výklady jsou nám velmi dobrou pomůckou, nejen při studiu Bible, ale i při jejím zprostředkování mladým lidem. Je třeba správně chápat slova Písma a u různých překladů a výkladů můžeme navíc poznávat nové obzory.

Toto vše je pro vedoucího biblického setkání velikou výzvou a povzbuzením do osobního studia Bible. Jeho studium je nezbytné, aby mohl předávat, co se naučil, co ve svém studiu objevil a zjistil, aby mohl v případě potřeby Písmo účastníkům setkání „vyložit“. Je dobré biblická setkání vést tak, aby každý účastník došel ke svému vnímání textu, aby každý sám skrze konfrontaci s ostatními pochopil, co mu Bůh chce říci. Vedoucí tedy zasahuje až v případě zásadního nepochopení, když výklad účastníků odporuje pravdám víry nebo je nějakým způsobem zkresluje. Snaží se je pak navést na správnou cestu. Velmi důležitá je ovšem na tomto místě modlitba k Duchu svatému, protože jen on nám může dát pravé poznání a pochopení. V druhém listě Petrově autor uvádí: „Toho si buďte především vědomi, že žádné proroctví v Písmu nevzniká z vlastního pochopení skutečnosti. Nikdy totiž nebylo vyřčeno proroctví z lidské vůle, nýbrž

³⁴ 2 Pt 3, 16

³⁵ Srov. Dei Verbum 6,22

³⁶ Dei Verbum 6,23

³⁷ Srov. Dei Verbum 6,25

z popudu Ducha svatého mluvili lidé, poslaní od Boha.“³⁸ Je to tedy Duch svatý působící skrze Písmo i v církvi, který je vlastním garantem správného výkladu.

4. Využití metod, technik a her

Pokud se rozhodneme ve společenství mladých pracovat s Biblií, je dobré využít různých metod, technik či jiných aktivit, abychom jim dokázali tuto Knihu přiblížit. Bible sama o sobě je možná dostatečně atraktivní, ovšem na mladé lidi velmi dobře působí originální přístup k tradičním věcem. Také ocení, když jim někdo dá prostor pro jejich kreativní a osobní vyjádření. Tento „prostor času a důvěry“ nám právě pomohou vytvořit jednotlivé vhodně zvolené aktivity správně skloubené s biblickým textem a se sebou navzájem.

Ačkoli se ve své práci zaměřuji převážně na mládež, následující metody a techniky lze využít na různých místech, pro různé skupiny lidí. Vždy je však třeba brát zřetel na konkrétní skupinu lidí i na povahy jednotlivců. Aktivity, které níže popisuji, je tedy možné použít při práci s Biblií nejen ve společenstvích mládeže, ale i v jiných různých skupinách, ve volnočasových zařízeních, ve školách, v rodině, bibliodramatu či hagioterapii.

Tato kapitola je zaměřená na teoretický úvod k metodám, technikám a jiným aktivitám s odůvodněním, proč je používat, a se stručným obecným popisem, jak je používat.

4.1. Metody, techniky, aktivity

Nejprve bych chtěla vyjasnit pojmy metoda, technika a aktivita, aby bylo zřejmé v jakém významu je budu používat ve své práci. Slovo metoda je

³⁸ 2 Pt 1, 20-21

používáno s odlišnými významy. Můžeme se setkat se čtvrtým chápáním pojmu metoda³⁹:

1. Metoda jako ucelený itinerář plánování a realizace konkrétního projektu (např. celoroční pravidelné setkávání s Biblií na konkrétní téma,...). Takto chápaná metoda v sobě zahrnuje všechny prvky utvářející výchovný proces včetně obsahu, který sdělujeme.
2. Metoda jako strukturovaný systém činitelů (osobních, obsahových aj.), kterými působíme koordinovaně za účelem dosáhnout určitého cíle.
3. Metoda jako sled pracovních kroků v kontextu určitého projektu za účelem zprostředkování konkrétního obsahu a dosažení konkrétního, a to zpravidla dílčího cíle. Toto je případ kapitoly, kde popisují metody rozhovorů nad Písmem. Zde je použití slova metoda zcela na místě.
4. Použití pomůcek či technik bývá také někdy označováno slovem metoda. Toto použití je ovšem nepřesné, a proto ho v tomto smyslu nebudu používat a na kapitolu metody rozhovoru nad písmem navážu jednotlivými technikami utříděnými podle určitých kritérií.

Ve své práci tedy používám nejčastěji spojení slov metody a techniky. Metodou převážně míním nějaký sled pracovních kroků, technikou označuji jednotlivé aktivity, které lze zařadit samostatně do různorodých konkrétních pracovních (metodických) postupů.

4.2. Proč používat metody a techniky při práci s biblickým textem

Pro naši práci s biblickým textem je důležité využívat rozmanitých metod a technik, které se nám nabízejí a které zároveň můžeme nově tvořit. K tomu, abychom mohli dosáhnout uspokojivých výsledků, si musíme zvolit pokud možno

³⁹ Srov. ALBERICH, E., DŘÍMAL, L. *Katechetika*. Praha : Portál, 2008. s. 177-178

co nejlepší způsob, metodu, techniku. Musíme zvolit správnou cestu k cíli.⁴⁰ Použité metody a techniky mohou přispět ke konfrontaci účastníků se svým vlastním chápáním a myšlením, s výpověďmi ostatních přítomných a s podněty textů, obrazů hudby apod. Je potřeba, aby se práce s biblickým textem neomezovala na pouhou reprodukci, ale aby byli účastníci nuceni reagovat na podněty kreativněji a osobněji. Zvláště u mladých lidí je velmi vhodné využít jejich kreativity, kterou touží projevat. Není ovšem vhodné někoho do něčeho nutit. Musíme tedy všem účastníkům nechat „volnou ruku“, i když je vedeme k tomu, aby překonali sami sebe. Jindy mají metody a techniky vytvořit prostor pro ticho a pro podněty, které jsou vhodné k hlubšímu zamyšlení. Snažíme se pak otevřít prostor, kde účastníci mohou své úsudky lépe vyjádřit a uvědomit si je. Chceme tím vytvořit důvěrné prostředí, kde mohou být překonány různé bloky, které brání osobnímu vyjádření.

Metody a techniky mohou:

- motivovat bázlivé k hovoru a naopak také pomoci naučit příliš živé a hovorné osoby naslouchat ostatním
- být cvičením v interakcích a probudit tak pochopení pro sociální zkušenosti ve všedním dni
- přiblížit text skutečné životní situaci

Metody a techniky však nikdy netvoří samostatný cíl. Vždy musí odpovídat daným obsahům a potřebným cílům. Z určení cíle a obsahu se nedá vydedukovat, které metody jsou k tomu vhodné. Je třeba intuitivně, s fantazií a v modlitbě hledat tvořivé formy, které by odpovídaly obsahu, skupině a jejím předpokladům. Na vedoucího jsou tedy kladeny velké nároky po stránce odborné, vlastní osobnosti, schopnosti komunikace, zkušenosti atd. Obsahy a cíle při práci s Biblií, stejně jako možnosti a schopnosti účastníků jsou velmi rozdílné. K cíli proto nemůže vést jediná univerzální metoda či technika, ale je nutná jejich pluralita.⁴¹

⁴⁰ Srov. MUCHOVÁ, L., PECHOVÁ, H. *Na cestě k člověku-role katechety a učitele náboženství v současné církvi a společnosti*. s. 67

⁴¹ Srov. tamtéž, s. 67

4.3. Zařazení jednotlivých aktivit do biblického setkání

V této kapitole bych chtěla všem pedagogům a vychovatelům poradit, jak zařazovat neobvyklé metody, techniky a hry do programu, který se snaží přiblížit Bibli a její příběhy. Zmíním několik rad pro výběr jednotlivých aktivit a také to, na co je třeba dát pozor při jejich volbě.

4.3.1. Cíle aktivit

Cíl každé jednotlivé aktivity je primárně určen jejím místem v konečném programu celého setkání, způsobem uvedení, nastavením pravidel a aktuální fází skupinové dynamiky. Jedna a tatáž aktivita může být jednou použita jako „fyzicky zaměřená“, jindy z ní lze udělat společenskou událost. Většina aktivit spadá do více než jedné kategorie - rozvíjejí zároveň fyzické, psychické, sociální a emociální dovednosti, z nichž jedna může být v konkrétní aktivitě akcentována.⁴²

4.3.2. Zařazení jednotlivých aktivit do programu setkání

Jak vybrat tu správnou hru nebo jiný typ aktivity, jak ji zařadit do programu setkání a kam ji umístit do celkového plánu setkání? Většinu aktivit lze v zásadě uvést v libovolné době, s libovolnou skupinou a ve většině typů prostředí. Na okolnostech ovšem do značné míry záleží. Ovlivňují výsledky, které lze od jednotlivých aktivit čekat. Metoda, hra nebo technika uvedená v určitém kontextu může mít naprosto jiné vyznění, než kdybychom ji uvedli v jiném kontextu. Nikdy

⁴² Srov. FRANC, D., ZOUNKOVÁ, D., MARTIN, A. *Učení zážitkem a hrou-praktická příručka instruktora*. Brno : Computer Press, 2007. s.70

neplánujme jednotlivou aktivitu bez ohledu na zbytek programu. Je důležité k setkání přistupovat jako k celku, který je složen z menších jednotek.⁴³ Pokud víme, že setkání není jen jedno, ale bude jich více, je třeba i toto brát v úvahu a mít předem stanoven alespoň rámcový plán setkávání. Také tento plán musíme tedy brát v potaz při volbě jednotlivých aktivit. Z některých technik či her si můžeme vytvořit během našich setkávání i určité pravidelné rituály.

Klíčová otázka pro výběr konkrétní aktivity zní: Jak naplním cíle, ke kterým v daný okamžik celé setkání podle předem stanoveného programu směřujeme? V této otázce je samozřejmě ukrytá další podotázka: Jakou aktivitu zvolit, abychom dosáhli konkrétních cílů?⁴⁴

Pokud není setkání pouze ojedinelé, může se směřování setkávání a celkové zacílení v průběhu setkávání měnit a posouvat. Je pro nás tedy velkou výzvou upravovat rámcový plán setkávání a přizpůsobovat ho měnícím se potřebám konkrétní účastnické skupiny. Poznat, zda námi zvolená aktivita do programu v daném okamžiku „pasuje“, či ne, lze odpovědí na otázku: Jaký cíl pomáhá tato aktivita splnit? A je v tuto chvíli setkání tento způsob dosažení cíle ten nejvhodnější?⁴⁵

Zprvu je vhodné volit takové metody, které nenutí účastníka hned v počátku odhalovat něco z jeho nitra a které od něj nevyžadují „osobní investici“ (rozhodně na to v počátečních fázích ještě není připraven). Je přínosné zařadit takové aktivity, kde zdánlivě o nic zásadního nejde, ale v nichž na sebe lidé musí reagovat, navzájem se vnímat, naladit se na společnou notu. Účastník si zvykne na sebesdílení s ostatními, a lépe se tak otevře vzájemné spolupráci. Po prvotním oťukání se můžeme zařadit postupně náročnější aktivity vedoucí k hlubšímu poznání sebe sama a k novému osobnímu chápání textu.

⁴³ Srov. tamtéž, s. 75

⁴⁴ Srov. tamtéž, s. 75

⁴⁵ Srov. tamtéž, s. 75-76

4.3.3. Přizpůsobení jednotlivých aktivit

Může se stát, že žádná z aktivit, které známe, se pro náš konkrétní záměr nehodí. V takovém případě lze buď vymyslet úplně novou techniku či hru, nebo některou z existujících aktivit přizpůsobit. Přizpůsobení konkrétní aktivity je obvykle docela snadné. Buďme však opatrní, abychom při změně parametrů aktivit zachovali jejich logiku. Novou verzi aktivity je třeba projít a pečlivě promyslet, abychom se ubezpečili, že bude fungovat. Nejsnazší adaptace se týkají následujících parametrů:

- **Motivace/atmosféra:** Bez problémů lze obvykle změnit legendu her, přenést je do jiného prostředí, zarámovat jiným příběhem. Toto bývá nejčastější a nejsamozřejmější změnou. Legendou se pak stává samotný biblický příběh.
- **Intenzita:** U některých aktivit lze snížit zátěž (jak fyzickou, tak psychickou) tak, aby odpovídala aktuálním potřebám účastnické skupiny. Aktivitu lze zkrátit, provozovat ji za jiných podmínek jako např. za světla či tmy, v místnosti či venku. Je možné poskytnout účastníkům více času, materiálu, informací, atd. Zátěž lze úspěšně regulovat také způsobem uvedení konkrétní aktivity.
- **Počet účastníků:** Většinu aktivit lze upravit pro potřeby větší, či menší skupiny. Někdy stačí vytvořit více skupin, jindy je třeba přizpůsobit pravidla.⁴⁶

5. Konkrétní metody a techniky práce s biblickým textem

Následný výčet metod a technik není zcela jistě vyčerpávající. Je pouze souhrnem již nějakým způsobem vyzkoušených aktivit. Další techniky je možné

⁴⁶ Srov. tamtéž, s. 77

přebírat bez terapeutického reflektování například z psychodramatu (např. vnitřní hlasy – alter ego), z arteterapie (koláže, interaktivní malování), z dramaterapie (hry a cvičení z tvořivé dramatiky), z metod zážitkové pedagogiky. Je ovšem nutné vždy hledět na psychickou náročnost jednotlivých technik a dobře rozmyslet jejich zařazení do programu. Konkrétní techniky pak můžeme vymýšlet nebo pro potřeby textu upravovat.⁴⁷

V této kapitole se nejprve věnuji ucelenějším metodám. Nejprve pro inspiraci popisují metodu bibliodramatu a pak se již věnuji metodám rozhovoru nad Písmem. Následuje výčet a stručný popis jednotlivých technik a aktivit, které pro přehlednost dělím do skupin podle jejich zaměření. Tyto aktivity jsou převážně doplňující, ale mohou se použít i samostatně, bez hlubšího pronikání do textu. Skupinou technik, které se chci věnovat podrobněji, jsou aktivity hudební. Hudbě a technikám z ní vycházejícím tedy věnuji zcela samostatnou následnou kapitolu Využití hudby při práci s biblickým textem.

5.1. Metoda bibliodramatu⁴⁸

Tuto metodu zde uvádím především pro inspiraci, protože bibliodrama je velmi specifické a pro jeho správnou aplikaci je nutné si jej na vlastní kůži prožít jako účastník. Naznačím zde jeho průběh, protože si myslím, že pokud nemáme zažitý žádný konkrétní model setkávání, je tento velmi inspirativní.

Ačkoli existuje celá řada odlišných přístupů k bibliodramatické práci, můžeme přesto, jak píše Norbert Pauler, rozeznat v této mnohočetnosti několik základních forem, které se rozvíjí ve tři základní fáze:⁴⁹

⁴⁷ Viz předchozí kapitola.

⁴⁸ V této kapitole vycházím především z koncepce semináře bibliodramatu na Teologické fakultě Jihočeské univerzity konaného v letním semestru 2004/2005 a z bakalářské práce Hany Gašpaříkové (GAŠPAŘÍKOVÁ, H. *Bibliodramatická práce jako možnost práce s biblickým textem ve skupině.*)

⁴⁹ Srov. PAUER, N. *Bibliodrama: Glauben erfahren mit Hand, Kopf und Herz.* s. 43 in: GAŠPAŘÍKOVÁ, H. *Bibliodramatická práce jako možnost práce s biblickým textem ve skupině.*

1. fáze: úvod a otevření – „odbourat zábrany“

2. fáze: „vlastní hra“

3. fáze: „výměna prožitého“

Fáze nejsou v praxi jednoznačně ohraničeny a v průběhu semináře se různě prolínají. Tento proces fakticky určuje skupina, která svým chováním a skupinovou atmosférou může neočekávaně změnit směr předpokládaného spádu biblického setkání.

Dynamický proces akcí a reakcí by měl vedoucí pečlivě sledovat a jeho povinností je adekvátně reagovat, to jest zařadit navíc nějakou jinou techniku nebo naopak jednu z připravených aktivit vypustit, podle potřeby prodloužit reflexi, počítat s konflikty, respektive být na ně připravený a pohotově reagovat.

5.1.1. Ukotvení v prostoru, v čase, v sobě, ve skupině

Samotný začátek semináře může být pro mnoho účastníků velice náročný. Pro většinu z nich je velmi těžké se zpřítomnit, odpoutat se od svých starostí, problémů. Každý z nich vchází do místnosti s bezprostředními zážitky, ať už s pozitivními nebo negativními, konkrétním naladěním, únavou nebo naopak energií, silným očekáváním, nebo s předem laxním přístupem. Každý přichází do skupiny se svou životní zkušeností.

Proto je nutné členům ve skupině poskytnout prostor pro jejich ukotvení. Potřebují zpřítomnit sami sebe „tady a teď“, aby byli schopni se otevřít pro sebe navzájem, a tudíž i schopni společně pracovat, tj. něco nového objevovat, prožít a spoluvytvářet. Pokud provedeme zakotvení, je pak práce ve skupině daleko snazší a příjemnější.

Zakotvení může probíhat tak, že se účastníci posadí do kroužku a může začít krátká relaxace, nebo rovnou ukotvení, při kterém si účastník se zavřenýma očima v pohodlné pozici za pokynů moderátora postupně pomalu uvědomuje všechny

smysly (hmat, chuť, čich, oči, sluch), dále si uvědomuje, kde teď skutečně je a jak se cítí, a sdělí to v krátkosti ostatním. Pak je skutečně všem jasné, jak se kdo cítí a většinou je i známo proč. Toto ukotvení je odrazovým můstkem pro další práci. Jednak se skupina ani jednotlivec už nevystavuje nebezpečí, že jeho chování, které souvisí s jeho naladěním, bude v následujícím průběhu semináře špatně pochopeno. Vedoucí tak získá skutečný přehled o tom, jak je skupina nastavena, jaká je převládající nálada, a není zbytečně překvapen například mírnou pasivitou skupiny. Na základě těchto informací o skupině může vedoucí uzpůsobit program, případně se pokusit změnit celkovou atmosféru skupiny.

5.1.2. Warming up - rozeřivací fáze

V této fázi má skupina příležitost prvního společného prožitku. Většinou volíme pohybové akční cvičení (doplněné hudebním doprovodem), při němž se účastníci rozhybou a rozeřejí. Tato „rozeřiváčka“ může už tématicky odpovídat zvolenému, zatím neznámému textu. Účelem rozeřivací fáze je hlavně aktivace a senzibilizace skupiny. Špatně naladění účastníci v této fázi většinou uvolní strach, stres, jejich nechuť odpadne nebo se navozeným pohybem podstatně zlepší. Rozeřivací cvičení dále umožňuje i první tělesný kontakt mezi účastníky, což opět boří bariéry, a skupina se hned v počátku stává více kontaktní, což je odrazovým můstkem pro následnou činnost. Tato fáze tedy účastníkům poskytuje čas si na sebe zvyknout, naladit se na společnou „práci“.

5.1.3. Hlavní část

Hlavní část semináře zahrnuje konkrétní techniky, hry a cvičení, reflexe, přestávky, případně prostor pro občerstvení. Začíná ve chvíli, kdy jsou účastníci dostatečně uvolnění, a jsou tak otevřeni pro další činnost. V této chvíli přichází na řadu škála různých metod, technik a her a na ně navazující reflexe. Jedná se zde

především o to, aby účastníci učinili nové poznání, jak na rovině emocionální, tak kognitivní, které jim umožní bez zábran přistoupit k textu, vžít se do jednotlivých postav a situací. Toto nové poznání plynoucí z právě prožitého (zážitky a poznatky z jednotlivých technik a jejich reflexí) vede k lepšímu pochopení postav i děje. To vše se pak začíná analogicky propojovat s různými konkrétními situacemi ze života. Tyto situace pak mohou účastníci procházet společně s ostatními, kteří do tohoto procesu vnášejí také kus sebe a své zkušenosti. Dalo by se tedy říci, že tímto všichni pozvolna do textu vstupují a zpřítomňují ho. Důležité je, aby došlo k prohloubení chápání textu.

V hlavní části tedy pracujeme s textem, rozebíráme jednotlivé postavy, snažíme se o jejich charakterizaci pomocí škály různých technik a společným sdílením (reflexí). Biblický text, který se stal základnou pro mnoho osobních existenciálních otázek, se najednou zjevuje v jiném světle. Jednotlivé postavy v textu se mohou propojovat s naším životem. Na situace v Bibli, které si účastníci osobně prožijí, nahlíží jinak. Věci dříve v textu jasné se teď nemusejí zdát tak samozřejmé. V každém okamžiku má skupina veliký význam, protože účastníkům umožňuje náhled na sebe sama a na jejich osobní situaci. Konfrontace s postojem ostatních členů skupiny, s jejich zkušenostmi a se samotným textem jim pomůže nalézt nejen vztah k sobě samým, ale i k sobě navzájem a k Bohu. Možnost vidět situace, postavy nebo i sebe očima druhých je největší pozitivum skupiny.

Ten, kdo setkání vede, musí být velmi pozorný a ve vhodných chvílích může reagovat na projevy účastníků a jejich postoje. Jednoduše se snaží vše verbálně zachytit a viděné rozvinout do podnětných otázek hodnotných jak pro jednotlivce, tak pro celou skupinu. Nastavuje skupině zrcadlo. Tyto informace jsou odrazovým můstkem pro další živou diskusi a posun ve vnímání tématu, textu a biblických pravd.

5.1.4. Reflexe

Reflexe je důležitá samostatná jednotka vázaná na jednotlivé aktivity v hlavní části semináře. Reflexe (sdílení) probíhá tak, že všichni sedí v kruhu tváří k sobě a ve společném rozhovoru může každý vyjádřit své dojmy, myšlenky, pocity, postřehy, návrhy, námitky. Reflexe nemusí být vždy verbální, možné jsou též písemné, gestické i jiné formy. Reflexe je tedy nedílnou součástí jednotlivých aktivit a dá se říci, že některé techniky by bez reflexe ztratily svůj význam. Zůstaly by jenom obyčejnou hrou, ve které člověk něco zažije, ale nic z ní nezíská. A tento fakt, že nejde jen o hru, si účastníci uvědomí následnou verbalizací pocitů a právě zažitých situací. Objasní si svůj současný postoj, zároveň slyší ostatní členy skupiny, a tak se posunou ve svém pojetí kamsi dál.

Reflexe také poskytuje zpětnou vazbu pro vedoucího. Ten kromě „poučení pro příště“ získává bezprostřední reakci skupiny a s tím spojený průběžný náhled na jednotlivé situace včetně emočního naladění jednotlivců. Díky těmto poznatkům pak může ovlivnit i naladění skupiny. Reflexí tak vlastně vedoucí zajišťuje účastníkům dostatečný prostor k sebevyjádření, prostor na otázky, prostor na vyřknutí nepříjemných pocitů, křivd, nebo naopak euforie atd.

Reflexe tedy pomáhá tomu, aby byl právě prožitý zážitek převeden z roviny emocionální na rovinu intelektuální, na rovinu zkušenosti, na které může člověk dál stavět, z níž může dál vycházet a která mění jeho život. Má-li u člověka dojít k posunu, nesmí zůstat tedy jenom u prožitku, který, ačkoliv je silný, vyprchá.

Dále si při reflexi může účastník díky postřehům ostatních členů skupiny uvědomit, kolik vjemů mu při technice uniklo, čeho všeho si nevěšiml.

5.2. Metody rozhovoru nad písmem:

Tyto metody lze použít zcela samostatně a vytvořit podle nich jasně strukturované setkání s Biblií. Jde zde především o pravidelné setkávání, kde se účastníci znají a postupně přebírají roli moderátora, tedy toho, kdo konkrétní

setkání moderuje, ale není přímo vedoucím. Tyto metody nás mohou stejně jako výše uvedený průběh bibliodramatu inspirovat v sestavování našeho osobitého setkání s Biblií.

5.2.1. Metoda Västeras

Tato metoda rozhovoru nad Písmem pojmenovaná podle města Västeras, kde vznikla, se hodí pro menší skupinku účastníků.

Příprava:

Jeden z účastníků se připraví tak, aby mohl vést rozhovor. Každý účastník musí mít Bibli (případně kopii textu) a tužku.

Průběh:

Nejprve účastníci pozorně čtou text a uvažují o něm každý sám pro sebe, přičemž používají pro různá místa textu různých symbolů:

- pro místa, kterým nerozumí, použijí otazník ?
- k místům, na kterých dospěli k důležitému poznatku, připíšou vykřičník ! (k tomuto místu lze namalovat svíci, aby věděli, že se jim zde rozsvítilo) – toto místo se týká rozumu
- místa, která účastníka osobně oslovují nebo existenciálně zasahují, označí šipkou → šipka směřuje do srdce

Když si již všichni jednotlivě takto prošli text, začne se probírat společně – postupně po malých částech (verších, řádcích,...). Nejprve moderátor vyzve ty, kteří do textu nic nevěpsali, jaké důvody je k tomu vedly. Poté se ostatní vyjadřují nejprve k otazníkům a poté k vykřičníkům. Nakonec moderátor vyzve k vyjádření

k šipkám, ale nikdo by k tomuto vyjádření neměl být nucen. O správnosti těchto výpovědí by se nemělo diskutovat.⁵⁰

5.2.2. Metoda sedmi kroků

Metoda sedmi kroků byla vytvořena pro meditační skupiny v katolickém „Misijním institutu Lumko“ v jižní Africe. Tamní lidé, kteří neměli k dispozici teologicky vyškolené moderátory, potřebovali jednoduchý a zároveň účinný přístup k Bibli, který by navzájem propojoval víru a život. Tato metoda možná působí exoticky, může však být přínosem. V našich podmínkách by ovšem měla být doplněna. Ideální počet účastníků je 6-8 osob, aby byla umožněna plodná výměna názorů.

Příprava:

Jeden z účastníků se připraví tak, aby mohl vést rozhovor. Role moderátora je zde omezena na připomínání jednotlivých kroků a na udržení ohleduplnosti mezi diskutujícími. Každý účastník musí mít Bibli (případně kopii textu) a tužku.

Předpoklad a záměr metody:

Naslouchat slovům Písma svatého a zároveň je nechat do sebe „prosakovat“, sdílet se s druhými ve skupině o to, co někoho zaujalo, pozorně a ochotně vnímat co říkají druzí.

Průběh:

1. krok: pozvání Pána mezi přítomné

Moderátor poprosí někoho ze skupiny, aby modlitbou pozval Pána mezi přítomné. Ostatní se mohou k modlitbě připojit.

2. krok: přečtení textu

⁵⁰ Srov. HECHTOVÁ, A. *Přístupy k bibli*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1997. s. 7-8

Někdo ze skupiny text přečte, potom následuje chvíle ticha a uvažování.

3. krok: zabývání se textem

Každý kdo chce, může nahlas přečíst slovo nebo větu, která se mu zdá významná. Po každém takovém slově či větě má následovat chvíle ticha, ve které si každý sám pro sebe dvakrát nebo třikrát zopakuje, co slyšel a co by do něho mělo proniknout. Jakmile se takto setrvá v uvažování nad jednotlivými slovy textu, přečte se celý úryvek ještě jednou nahlas a pomalu.

4. krok: mlčení

Po přečtení textu vyzve moderátor k mlčení a zároveň určí jeho dobu. Ta závisí na zkušenostech přítomných (optimální doba je 3-5min). Ticho má umožnit a podpořit meditaci slyšeného nebo má pozvat a uvést k otevřenosti vůči Bohu.

5. krok: sdělování si navzájem co koho oslovilo

Účastníci si navzájem sdělují, co je oslovilo. Nikdo by ke sdělení neměl být nucen. V tento okamžik je vhodné propojit text s vlastními zkušenostmi, popř. každodenním životem. Moderátor by měl dbát na to, aby nenastala diskuse o správnosti nějakého výroku.

6. krok: rozhovor o tom, co od lidí (konkrétně účastníků) chce Pán

V tuto chvíli se začíná hovořit o problémech všedního dne ve světle radostného poselství a účastníci mohou přicházet s konkrétními návrhy, co udělat. Někdy je to obtížné, ale je třeba se pokusit o konkretizaci textu. Mělo by následovat i předsevzetí, ovšem mělo by být zcela zřejmě uskutečnitelné. Při dalším setkání si účastníci vyprávějí, jak se jim předsevzetí dařilo plnit.

7. krok: molitba

Moderátor vyzve všechny k modlitbě. Účastníci se podílejí na spontánní modlitbě, děkují a prosí. Na konci se všichni pomodlí známou modlitbu, popř. zazpívají píseň.⁵¹

5.2.3. Metoda Bludech

Tato metoda pochází z Rakouska, je vhodná pro dospělé i mladé lidi bez teologických znalostí.

Příprava:

Každý z účastníků by měl mít text. Je vhodné připravit pro účastníky nakopírované otázky. Moderátor by se měl předem seznámit s textem a jeho obtížemi.

Předpoklad a záměr metody:

Pro tuto metodu je důležitá ochota vyjádřit myšlenky také písemně. Tyto písemné projevy mají být prostým pozorováním textu a vyjádřením osobních dojmů.

Průběh:

Setkání se zahájí modlitbou. Někdo zřetelně přečte text, aby ostatní mohli poslouchat. Textu se naslouchá – nechte se zároveň s předčítajícím.

Následuje osobní práce s textem. Účastníci se písemně pokouší odpovědět na následujících 5 otázek. (30 min.)

Otázky:

- Co je hlavní výpověď textu?
- Čemu nerozumím?
- Které souvislosti lze poznat?

⁵¹ Srov. tamtéž, s. 9-12

- S čím mohu souhlasit? / S čím nesouhlasím?
- Co konkrétního mohu/můžeme udělat?

Teprve po osobním přemýšlení nad otázkami může proběhnout společná výměna názorů. Ten, kdo chce, přečte k jednotlivým otázkám svou odpověď. Otázky se probírají jednotlivě. V tuto chvíli je důležité naslouchat a vnímat, co druzí říkají. Po výměně názorů je možné zabývat se textem pomocí meditace nad obrazem. Tato tichá meditace by měla trvat dvě až tři minuty. Celý program zakončíme společnou modlitbou.

Přiblížení otázek:

První otázka nutí k uvažování nad podstatou textu. Je možné nechat účastníky vyjádřit hlavní myšlenku textu jednou větou či souslovím, které by mohlo být zároveň nadpisem textu. Druhá otázka vyzývá k pečlivé četbě a obrací se proti rychlému a povrchnímu pročitání, které nedbá na podněty a obtíže textu. Třetí otázka odkazuje na souvislosti. Je třeba se ptát: Co textu předchází a co následuje? Kde v Bibli najdeme srovnatelné texty? (Zde napomáhají údaje o souběžných místech pod čarou, rejstříky nebo konkordance⁵²) Ve čtvrté otázce jde o spontánní citové vjemy, o pocity. Jde o vlastní konkrétní dojem. Text nám nemá zprostředkovat jen nové poznatky, má ovlivnit i naše jednání. Pátá otázka poukazuje na praktické důsledky, na požadovaný soulad mezi poznáním a jednáním.⁵³

5.2.4. Metoda biblických kroužků:

Jedná se o metodu, kdy se kroužek pravidelně setkává v domácnostech jednotlivých účastníků (každé 2-4 týdny).

⁵² Biblická konkordance udává, na kterých místech Bible lze nalézt různá slova, většinou včetně vypsání nejbližšího kontextu, nebo – v rámci jednoho výrazu – tříděno i dále podle menších odchylek ve významu. Konkordance se samozřejmě liší podle překladu, protože každá verze používá na velkém počtu míst poněkud odlišná slova. Proto se udává biblická konkordance podle překladu, k němuž je dělána.

⁵³ Srov. HECHTOVÁ, A. *Přístupy k bibli*. s. 13-16

Předpoklad a záměr metody:

Účastníci se znají a scházejí se pravidelně za účelem rozboru biblického textu. Účelem je propojit text s každodenním životem, zjevení s prožívanou skutečností.

Průběh:

1. Usadit se a „roztát“: vzájemné pozdravení se, krátké sdílení se se sousedy, tvorba přátelského ovzduší.
2. Zahájení písní nebo modlitbou.
3. Uvedení do tématu (motivace) pomocí:
 - krátkého vyprávění zážitku či zkušenosti
 - výstižného slova či obrazu
 - prohlížení nějakého předmětu (rostliny, soli, svíce,...)
4. Setkání s textem (práce s Biblií). Každý si vyhledá daný text v Biblii a přečte si ho. Může následovat ticho na promyšlení textu, nebo se vzápětí vyvolá rozhovor (rozhovoru by se měli účastnit všichni, a to jak na rovině textu, tak na rovině zkušeností) nad následujícími otázkami, které jsou zaměřeny na určité oblasti:
 - Oblast pocitů: Co se vám v textu líbí? S čím byste nesouhlasili?
 - Oblast obsahu: Co je podle vašeho názoru hlavní výpověď textu? Jaký význam nebo roli mají uvedené osoby, věci nebo záležitosti?
 - Oblast úsudku (reflexe): Co celkově soudíte o textu?
5. Moderátor shrne nejdůležitější výsledky a závěry pro každodenní život.
6. Závěrečná modlitba. V modlitbě by se mělo promítnout to, co účastníci poznali. Měli by si poznatky osvojit před Bohem. Díky a prosby by měly být společné i navzájem jeden za druhého.

7. Může následovat přátelské posezení.⁵⁴

5.2.5. Od života k textu: vidět – slyšet – jednat

Východiskem této metody není biblický text jako u předchozích, nýbrž osobní (každodenní) zkušenost členů skupiny. Tyto zkušenosti se promýšlejí a rozebírají a uvádějí se do vztahu k Boží vůli, jak se zjevuje v Písmu svatém.

Předpoklad a záměr metody:

Cílem této metody je tedy pomoci skupině, aby dokázala posoudit osobní zkušenosti z Božího hlediska a podle toho jednat. Předpokládá se určitá znalost Bible.

Průběh:

Krátké pozdravení, modlitba či píseň, uvedení do metody. Následují jednotlivé kroky:

1. Vidět – naše každodenní zkušenost

Každý člen skupiny může uvést zkušenost z nedávné doby, která pro něho byla významná. Důležité je, aby se ten, kdo o zkušenosti mluví, na ní také sám osobně podílel. Z uvedených zkušeností se vybere jedna a stanoví se jako téma rozhovoru, který má být základem společného setkání.

Pomůckou nám přitom mohou být následující otázky:

- Co se vlastně stalo? Známe všechny skutečnosti? Můžeme se o tom více dozvědět?
- Proč se to stalo? Jaké k tomu byly důvody?
- Co si tom myslíte? Jaké pocity to ve vás vyvolává?

2. Naslouchat tomu, co nám Bůh říká

⁵⁴ Tamtéž, s. 16-18

Moderátor vyzve účastníky, aby o tom, co bylo uvedeno, přemítali v tiché modlitbě (3-5min.) před Bohem, aby se pokusili vytvořit odstup od vlastních myšlenek a pocitů, které v nich událost vyvolává.

Po chvíli ticha je vyzve k tomu, aby z paměti uvedli slovo či text z Písma, který by mohl podle jejich názoru nějakým způsobem korespondovat s danou událostí. Jestliže nikoho nenapadne slovo či text, lze použít konkordance⁵⁵, abychom v Bibli našli místa, která obsahují pojmy, jež měly význam v uvedených zkušenostech.

Následně se rozvine rozhovor o daném úryvku, při kterém můžeme použít různé metody.

3. Společně jednat

Jednat zde především znamená, že společenství – svými činy – pomáhá a snaží se něco změnit. Je k tomu třeba navrhnou společný „plán akcí“. Společenství se zabývá otázkou, co mají jako společenství v této situaci dělat, mělo by se stanovit, kdo, co a kdy konkrétně udělá.

Pokud nedojde ke shodě, pokračuje se v modlitbě a v úvahách, než se ve skupině vyjasní Boží vůle ohledně této záležitosti.

Celé sezení se zakončí závěrečnou modlitbou.⁵⁶

5.2.6. Model tří fází

Model tří fází vytvořila švýcarská ekumenická pracovní skupina pro práci s Bibli.

Předpoklad a záměr metody:

Tento model předpokládá již teologicky školeného moderátora. Jde zde především o správné porozumění textu a o jeho správné „zvnitřnění“.

⁵⁵ Konkordance napomáhá i k doplnění toho, co účastníci poznají, i k širšímu rozvinutí odpovědí.

⁵⁶ Srov. HECHTOVÁ, A. *Přístupy k bibli*. s. 18-21

Průběh:

Popis tří fází:

1. Projekce, aneb od života k biblickému textu

Jde zde o to přistoupit k textu na základě vlastních zkušeností. Moderátor dá možnost účastníkům, aby mohli vnímat sami sebe, aby si mohli uvědomit, co vnášejí do setkání s textem - jakou aktuální situaci, náladu, zkušenost, očekávání, otázky a problémy. Účastníci mají vystopovat, jaké pocity, obrazy a zkušenosti v nich text vyvolává, co do textu promítají a co to má společného s nimi samotnými.

2. Analýza, aneb samotná práce s biblickým textem

V této fázi se vychází z textu a zastavuje se u toho, co skupina vnímá jako cizorodé a protikladné, u toho co nějakým způsobem „nesedí“. Účastníci se snaží odhlédnout od sebe, od svého pohledu na text a snaží se mu porozumět. Pomocí různých analytických a srovnávacích metod pronikají do světa textu a do cizorodosti či protikladů, které jim text přináší. Práce s textem poopraví chápání textu, ale i chápání sebe sama.

3. Fáze přivlastnění, aneb s biblickým textem do života

V této fázi se skupina odpoutává od textu a má směřovat dál k nové, osvobozující zkušenosti. Jestliže mají mít získané poznatky vliv na konkrétní život, je třeba opět podstoupit od textu a propojit ho se zkušenostmi účastníků. Účastníci prožívají změnu a je třeba ji vyjádřit. Slouží k tomu různé kreativní a meditativní metody napomáhající účastníkům zakusit, prověřit a přivlastnit si to, co je nové, a nechat se tím uchvátit.

Pozn.: Tyto tři fáze nastupují časově za sebou, navzájem se však i překrývají. Není možné žádnou z fází vypustit.⁵⁷

⁵⁷ Srov. tamtéž, s. 43-45

5.3. Techniky verbální

Těžištěm verbálních technik je slovní komunikace, a to buď vyřčená nebo formou vnitřní řeči. Jde tedy o veškerou práci se slovem. Mezi tyto techniky proto řadíme aktivity, při kterých pracujeme přímo se slovy, s textem a s tématy v něm obsaženými.

5.3.1. *Texty sympatické a nesympatické*

Při styku s biblickými texty většinou neuplatňujeme kritické myšlení. Často máme představu, že vůči Bibli si můžeme dovolit mít jen pozitivní pocity. Tato metoda chce povzbudit k uvědomění si a promyšlení svých bezprostředních reakcí na text.

Nejprve animátor připraví více textů souvisejících s tímž tématem a okopíruje je pokud možno na jeden list papíru. Každý účastník si nejprve přečte sám co nejdůkladněji vícekrát rozdané texty a vyhledá ten, který ho v tuto chvíli nejvíce oslovuje a ten, který tvoří jeho protiklad. (Je možné obodování všech textů podle jejich schopnosti oslovit a pocítit, které vyvolávají.)

Následuje rozhovor ve dvojicích o oblíbeném textu a poté rozhovor v malých skupinkách (cca 5 minut) o tom, jaké texty odpovídají nejvíce naší současné životní situaci a jaké naopak nejméně. Jde v podstatě o společný pokus o „vyhodnocení“ úspěšnosti textů, o vytvoření pořadí podle oblíbenosti. Nakonec jsou v plénu jmenovány „oblíbené“ a „neoblíbené“ texty.⁵⁸

⁵⁸ Srov. CHALUPA, P. Bible. *Naim* 1995, č. 3, s. 14

5.3.2. „První dojem“

Jaký citový náboj má dnes text pro mě?

Možnost, jak se spontánně, z nové strany přiblížit ke známému textu.

Je potřeba vyrobit si pracovní list, který pak mohu uplatnit i při jiných příležitostech. Vypíšu si na něj bohatou škálu pocitů seřazených od velmi záporných až po jednoznačně kladné. Široký prostor uprostřed je věnován dojmům, které jsou jemně odstupňovány od negativní až k pozitivní straně stupnice.

1. Pozorně si přečtu biblický text.

2. Zanesu na stupnici první dojem a pokusím se křivkou rozkreslit, jak se mé pocity vyvíjejí dál. Jedná se pouze o pocity, ne o racionální úvahy o hloubce biblických sdělení. Text není vnímán jako objektivní skutečnost, nýbrž jako hybný element, který se mnou a ve mně něco činí.

3. Svůj záznam srovnám se záznamem dvou nebo tří dalších osob. Jaké rozdíly se dají zaznamenat? Následuje společný rozhovor o představách a pocitech, které v nás text vyvolal.

Obměna I.: Posluchači pozorně naslouchají zvolna přednesenému textu a na svůj list papíru se pokusí nejvýše třemi slovy vyjádřit své první dojmy. Na to navazuje diskuse.

Obměna II.: Protože se jedná o emoce, není vždy snadné nalézt správná slova, která je vyjadřují. Pro kreativní ztvárnění lze použít barvy, papíry, hlínu... a svým pocitům dát podobu abstraktního obrazu nebo vymodelovaného útvaru.⁵⁹

⁵⁹ Srov. tamtéž, s. 14

5.3.3. Barevný kruh

I zde jde o vyjádření osobního názoru a postoje k určitému tématu. Jako pomůcka zde slouží tzv. „komunikační kruh“.

Příprava kruhu:

Nejprve seženeme tři barevné kartónové papíry. Postačí tloušťka, kterou mají pohlednice. Z kartónů vyřežeme tři různě veliké kruhy. Osvědčila se tato velikost: Nejmenší kartón...11cm, prostřední kartón...16cm, největší kartón...21cm.

Pro větší přehlednost se doporučuje, aby měl každý karton jinou barvu.

Pak položíme všechny tři kruhy přesně na sebe a ve středu je spojíme tak, aby jimi bylo možné otáčet - každým zvlášť. Podle toho, kolik pojmů do kruhů chceme dosadit, rozdělíme je teď paprskovitě na políčka.

Pojmy:

Např. na téma „zvěstování“ byla vybrána tato témata (3x16):

a)víra, naděje, láska, milost, pravda, hřích, následování, společenství, evangelium, pokoj, pokání, modlitba, církev, Kristus, náboženství, Boží slovo

b)je, pomáhá, vede k(e), přináší, podněcuje, kontra, brání, zprostředkuje, utváří, bere, ulehčuje, podporuje, zamezuje, pro, brzdí, slouží

c)útěcha, život, svoboda, budoucnost, závislost, společenství, radost, pokoj, naděje, odvaha, důvěra, vyrovnanost, souznění, spravedlnost, útočiště, jasnost

Je samozřejmě možné připravit si komunikační kruh s jinými slovy, která se hodí k určitému biblickému tématu.

Vpisování pojmů do kruhů:

První řada pojmů (jednotlivá témata) se napíše na první největší kruh. Druhá řada se vepíše do prostředního, třetí do nejmenšího kruhu.

Provedení a úkoly:

Nejdříve se všichni rozdělí do malých skupinek s cca pěti členy. Každá skupinka má k dispozici jeden komunikační kruh. Úkolem týmu je nalézt společný postoj k zadanému tématu.

Uvedme příklad: ve skupině bychom chtěli hovořit na téma „POKOJ“. Toto slovo je napsané na vnějším kruhu. Tým tedy musí pohybovat prostředním a nejmenším kruhem tak dlouho, dokud se nenastaví příslušný výrok, se kterým se ztotožňuje. Např. „Pokoj vede k souznění.“ nebo „Pokoj podporuje společenství.“

Nejprve dojde k diskuzi ve skupině, protože s výrokem, který pak bude prezentován celému společenství, musí souhlasit každý jednotlivec ve skupině. Poté, co každý tým našel nejvhodnější výpověď k danému tématu, následuje konfrontace výpovědí všech skupin. Názory jsou různé, což opět podnítlí účastníky k výměně názorů a myšlenek.

Tento způsob rozprůdění diskuze a podněcování k vytvoření vlastního úsudku je vhodný i jako úvod k rozebírání konkrétního místa v textu.⁶⁰

5.3.4. Tichá diskuze

Na více velkých papírů (balicích) napíšeme vždy nějakou centrální větu určité biblické pasáže. Papíry rozložíme po celé místnosti na podlahu. Každý účastník si vezme něco na psaní a při procházení místností, které může podmalovat tichá hudba, si pročítá výroky z Bible a dopisuje k nim, co ho právě napadne...⁶¹

⁶⁰ Srov. tamtéž, s. 15

⁶¹ Srov. tamtéž, s. 15

5.3.5. Putování názorů v kruhu

Pasáž z Bible se přečte nebo rozdá písemně. Každý obdrží jeden papír formátu A4 a aniž by hovořil, zaznamená na něj, co se mu v tuto chvíli zdá zajímavé, důležité nebo snad problematičké.

Po pár minutách je list papíru předán sousedovi po pravé straně. Teď je každý vyzván, aby navázal písemný rozhovor s autorem myšlenek, které leží před ním. Přečte si je, písemně zareaguje, případně je rozvíjí dál. Může si dovolit nějaký problém jenom nařknout, protože se dá lehkod odvodit, kdo co psal, a na práci ve skupině může navázat osobní rozhovor. Na každém papíru se odvíjí originální, specifický rozhovor ovlivněný první větou, ale ne předurčený - členů ve skupině je mnoho a pestré jsou i myšlenky, pocity a zkušenosti každého z nich.

Podle intenzity, s jakou hráči píšou, odhadne animátor dobu vhodnou pro ukončení. Papíry nemusí obejít celý kruh. Na konci by ale každý účastník měl dostat list, se kterým začínal.

Potom každý přečte, jak se odvíjel jeho písemný rozhovor se členy skupiny (je třeba rezervovat dost času).

Třetí fázi tvoří rozhovor ve dvou, třech nebo opět v celé skupině, při kterém se téma dále rozvíjí.

Vhodné pro průměrně 6-10 účastníků.⁶²

5.3.6. Aktualizace

Cílem je zprostředkování zcela nových překvapivých poznatků. Příběh se dostává do nového (aktuálního nebo jinak zajímavého) prostředí. Účastníci text pozorněji vnímají a dokáží v něm hledat nové odrazy skutečnosti.

Možností aktualizace je mnoho. Např.:

⁶² Srov. tamtéž, s. 16

- Pokusit se o osobní, moderní překlad za použití současných pojmů a obrátů
- Převést text do jiné životní situace
- Zvolit jiný literární druh, např. namísto vyprávění o zázraku reportáž, namísto podobenství přátelský rozhovor, lze psát báseň, píseň, kázání, satiru apod.⁶³

5.3.7. Vytvoření originálního závěru

Pro tuto metodu je třeba předem vytvořit zcela nový závěr, který by měl být nečekaně protikladný nebo provokativní. Když se čte text ve skupině, četba se přeruší před závěrečnou pointou a namísto ní se přečte změněný závěr. Dochází tak k nečekanému zvratu, který může přispět k lepšímu porozumění původnímu textu.⁶⁴

5.3.8. Psaní dopisu

Moderátor vyzve účastníky, aby napsali dopis určité osobě nebo skupině, které vystupují v biblickém textu (např. dopis Mojžíšovi, Pavlovi, marnotratnému synovi,...). Mohou text psát buď podle svého současného hlediska (já osobně píšu dopis), anebo podle situace biblické postavy (já jakožto biblická postava píšu).

Podobně mohou účastníci inspirováni daným biblickým textem psát dopis svému současníkovi, svému společenství.⁶⁵

⁶³ Srov. HECHTOVÁ, A. *Přístupy k bibli.* s.32

⁶⁴ Srov. tamtéž, s. 32

⁶⁵ Srov. tamtéž, s. 32-33

5.3.9. Vytváření různých textů

Kromě dopisu je možné nechat napsat účastníky jakýkoliv jiný text. Například žalm, podobenství, ale i vyprávění inspirované biblickým textem. Možné je ponechat zcela stejný děj nebo psát zcela odlišné vyprávění. Lze též nechat napsat jakýkoliv literární útvar pouze s použitím slov, které účastníky zaujaly při předešlém rozboru textu.

5.3.10. Hledání slovních obrátů

K určitému pojmu z textu shromažďují účastníci slovní obraty z každodenního života, které mají k vybranému pojmu vztah. Mohou to být jak synonyma, tak antonyma. (Např. světlo – čirý, tma, kalný, vidět černě,...)

Tuto metodu je vhodné zařadit ještě před samotnou četbou textu, může se však využít i později.⁶⁶

5.3.11. Skládanka z textu

Jedná-li se o slovo nebo větu, se kterou chceme ve skupině pracovat, může být rozstříhaná na písmena či slova, kterým potom skupina pomůže najít ztracený smysl. Všechno se může odehrávat mlčky.⁶⁷

5.3.12. Text bez interpunkčních znamének

Animátor připraví text bez čárek, háčků, uvozovek, vykřičníků..., které pak doplní sami účastníci. Na závěr se srovná s textem ve vlastní Bibli.⁶⁸

⁶⁶ Srov. tamtéž, s. 33

⁶⁷ Srov. CHALUPA, P. Bible. *Naim* 1995, č. 3, s. 14

5.3.13. Základní hesla

Účastníci se rozdělí do malých skupinek po dvou až třech osobách, každá skupinka dostane k dispozici úryvek z Písma doplněný příp. obrázkem vystihujícím nějakou myšlenku textu.

Úkolem každé skupiny je vybrat maximálně dvě až tři zásadní slova, na kterých text spočívá. Tato slova nemusí být v textu přímo uvedena, musí jej pouze vystihovat. Např. strach-naděje-pokoj apod.

Každá skupinka pak sdělí svá slova - jádra textu - ostatním, pro větší názornost mohou být napsána na viditelném místě (balicí papír na zdi, magnetická tabule...) a vysvětlí.

Vše vyústí do nové diskuze, která může probíhat buď hromadně, nebo v nově vytvořených malých skupinkách.⁶⁹

5.3.14. Tajná volba

Po seznámení s určitým biblickým textem může následovat „tajná volba“. Na „hlasovací lístek“ napíše každý text, který je pro něj nejdůležitější.

Vybraná věta může být namalovaná nebo napsaná velkým písmem.

Výběr může být proveden buď na závěr práce s textem, nebo na začátku, jako impuls ke společnému rozhovoru.⁷⁰

⁶⁸ Srov. tamtéž, s. 14-15

⁶⁹ Srov. tamtéž, s. 16

⁷⁰ Srov. tamtéž, s. 17

5.3.15. Redakce nadpisů

Původní biblický text neobsahuje nadpisy. Ty byly doplněny teprve vydavateli a komentátory pro větší přehlednost a lepší pochopení.

Nadpisy kladou patřičný důraz a orientují pozornost určitým směrem. Co kdybychom si vyzkoušeli práci komentátorů? Text napsaný verš po verši s velkými mezerami se nabídne malým skupinkám, které ho připraví pro vydání.

Varianta I.: každá malá skupinka zformuluje dva až tři vhodné, výstižné nadpisy k příslušnému biblickému úryvku. Návrhy musí být odůvodněny. Plénum se může pokusit sjednotit se na jednom nadpisu.

Varianta II.: Skupině je předložen výběr nadpisů k určité části textu z nejrůznějších biblických vydání. Který hodnotí skupina jako nejlepší?⁷¹

5.4. Metody výtvarné

Mezi výtvarné metody je možné zařadit všechny kreativní metody práce s papírem (vystřihování, lepení, koláže), plastelínou, keramickou hlinou, uhlím, vodovými a temperovými barvami, tužkami a pastelkami, voskovkami, včetně práce s doplňkovým materiálem (provázky, knoflíky, špejlemi, drátky, šroubky, kousky látek, kamínky, voskem, svíčkami, tiskátka atd.).

5.4.1. Ozdobné psaní textu

Zde jde především o přivlastnění si textu pomalým opisováním celého úryvku nebo jeho části, zpravidla jedné věty. Opisování pomáhá textu porozumět a nazíráním se lépe vštěpuje do paměti.

⁷¹ Srov. tamtéž, s. 18

Metoda je vhodná na začátku práce s Biblií. Po přečtení textu účastníci ztvární větu, která je oslovila. Moderátor pak přečte text ještě jednou, větu za větou – s pomlčkami. Ti, kdo už určitou větu zpracovali, ji položí doprostřed podle toho, jak verše postupují za sebou. Ukáže se tak, které místo oslovilo více účastníků. Občas je zajímavé použít ještě jednou této metody na konci intenzivní práce s Biblií – k prohloubení. Někdy dochází k závažným proměnám.⁷²

5.4.2. Oslovení fotografií

Při hledání přístupu k biblickému textu nebo prohloubení po práci s textem je vhodné použít fotografií či obrázků, které mohou vyjadřovat některý motiv textu nebo mohou být kontrastní. Fotografie rozložíme tak, aby se na ně všichni mohli dívat. Pomocí asociací, které ve skupině vyvolávají, mají navodit aktuální vztah textu k životu.

Lze zvolit variantu, kdy si každý účastník vybere jeden obraz, a do následujícího sdílení vnáší vlastní zkušenosti a nálady, které obraz vyvolává.

Metoda je vhodná, když je třeba vnímat různé aspekty jednoho tématu (např. různé podoby Ducha svatého). Účastníci je pak mohou sami zpracovat podle obrazů a uvést do vztahu k biblickým textům.⁷³

5.4.3. Malování diapositivů

Tuto metodu je dobré použít po práci s textem, aby si účastníci mohli lépe text přivlastnit.

Příprava:

⁷² Srov. tamtéž, s. 33

⁷³ Srov. tamtéž, s. 33-34

Jsou třeba prázdné rámečky na diapozitivy, fixy a nastříhaný pergamenový papír, popř. papír na technické výkresy.

Průběh:

Účastníci se pokusí ztvárnit jeden z motivů textu, nejlépe ten, který je nejvíc oslovil. Je možná také domluva o tom, kdo který motiv zpracuje, aby se pak při promítání obrázků uplatnil celý text se svou dramatičností. Každý účastník je nucen ztvárnit jen něco podstatného, protože kousek papíru, který použije, je malý. Je třeba účastníkům ponechat čas k práci (max. 30 min.).

Hotové diapozitivy se promítají postupně, podle textu. Často se účastníci chtějí vyjádřit ke svým obrázkům. Někdy se také doporučuje pouze se mlčky dívat nebo opakovat krátkou část textu, která se k obrázku hodí.

Též lze použít skleněné diapozitivy, kdy se sklíčko okouří nad svíčkou a do černého podkladu se vyrývá obraz.⁷⁴

5.4.4. Vytvoření společné kresby (malby,..)

Účastníci kreslí společně na kus papíru, který leží uprostřed, náčrt všeho, co se v textu objevuje. Lze zadat, že ke ztvárnění scénérie mají použít co možná nejjednodušších znaků a výrazových prostředků. Je možné účastníkům ponechat volnou ruku a nechat na jejich domluvě, jakým způsobem text namalují. Vždy je třeba podněcovat, aby nad textem přemýšleli, a je dobré po dokončení obrazu nad ním ještě uvažovat.⁷⁵

⁷⁴ Srov. tamtéž, s. 34

⁷⁵ Srov. tamtéž, s. 34-35

5.4.5. Další výtvarné možnosti

Můžeme zadat téma související s textem a účastníci musí na dané téma vytvořit kresbu, malbu, koláž. Mohou ho ztvárnit pomocí hlíny jako plastiku. Vždy je třeba provést reflexi.

5.4.6. Obrázky na výběr

Animátor připraví pár obrázků, obrazových reprodukcí, fotografií, momentek z časopisů, které dá členům skupiny k dispozici. Po přečtení nějakého biblického textu si každý vybere obrázek, který přečtené nějak vystihuje. Ostatním pak vysvětlí proč. Může se uspořádat výstava - obrázky se nalepí na papír, k nim je připsáno (přimalováno) pár postřehů a výsledky se umístí na zeď.

Varianta I.: na viditelné místo místnosti se umístí obraz související nějak s daným tématem. Na velký kus (balicího) papíru potom účastníci barevnými fixy zachycují nejrůznější asociace. Práce může být podbarvena tichou meditační hudbou.

Varianta II.: Pro tuto variantu použijeme reprodukce některých děl z dějin výtvarného umění, jak je nacházíme v sadách obrázků, na uměleckých pohlednicích, v knihách o dějinách umění a jako ilustrace v knihách.

Srovnáváme biblický text s jeho uměleckým ztvárněním. Srovnávacímu rozhovoru musí předcházet dostatečný čas pro prohlédnutí díla a naslouchání textu. Rozhovor může být přerušován chvílemi ticha, koho něco napadne, může to vyslovit.

Příliš aktivním členům se zabrání, aby hned na začátku neprovedli celou analýzu textu a obrazu.⁷⁶

⁷⁶ Srov. CHALUPA, P. Bible. *Naim* 1995, č. 3, s. 17

5.4.7. Galerie obrazů

Vyprávění se po přečtení rozloží na jednotlivé věty, které jsou rozděleny mezi jednotlivé účastníky. Každý se pak pokusí namalovat svůj kousek.

Během této doby musí být co největší klid, uvolnění podtržené případně tichou meditativní hudbou v pozadí.

V návaznosti na tuto část představí každý ostatním svůj úryvek a malbu, pokud chce, podá vysvětlení, sdělí ostatním, co ho napadlo.

Co jsem chtěl znázornit?

Společně se pak vyprávění sestaví dohromady.⁷⁷

5.5. Metody dramatické

Tyto metody se snaží přiblížit text pomocí konkrétních činů, které musí účastník podniknout, aby se dostal blíže k textu. Vyjadřuje tak celým svým tělem to, co je pro něj podstatné, případně pozoruje ostatní účastníky, a získává tak nový náhled na biblický text.

5.5.1. Sousoší

Lze nechat účastníky sestavit sousoší na různá témata. Vždy jeden účastník začne a ostatní se postupně přidávají. Poté se sousoší postupně rozestavuje a to tak, že první odchází ten, kdo první přišel. Obvykle se vyberou dvě protikladná slova a postupně se na ta slova sestaví sousoší, potřetí se vytvoří sousoší na první dané slovo a postupně se přetvoří v opak.

⁷⁷ Srov. tamtéž, s. 18

5.5.2. *Hra v rolích*⁷⁸

Hra v rolích je klasickou dramatickou metodou. Pro práci s biblickým textem, kde vystupuje několik postav, je velmi vhodná, a proto uvedu některé jednodušší možnosti hry v rolích:

- Role příběhu rozdáme několikrát, vždy jiným účastníkům. Následuje rozhovor, ve kterém herci uvedou svůj pohled na roli. Z jejich názorů pak vznikne mnohvrstevný obraz (srovnatelný s mnoha hlasy, které si v nás mohou také odporovat. Narozdíl od hry dáme však v každodenním životě průchod jen jednomu). Text tedy jednoduše nezahrajeme. Namísto toho by mělo dojít na konflikty příběhu a možná řešení. Má-li se něco takového podařit, je nezbytné, aby moderátor stanovil přesný rámec hry. Předem musí určit, kdy (tehdy nebo dnes) a kde se příběh odehrává, kdo (ve svobodě) převezme kterou roli. Nejsou-li role jasné, dochází k neustálému prolínání různých rovin, na kterých se děj odehrává. (Pro aktualizaci by tedy měla být základem aktuální situace.)
- Každý účastník zvolí nejprve v textu pojem, do kterého se pokusí vcítit. Pak začne tento pojem na „jevišti“ předvádět ostatním. (Moderátor přitom může pomáhat různými impulsy.) Potom přijde někdo další se svým pojmem, pokouší se mu dát vlastní výraz a navazuje vztah k předcházejícímu (např. chrám - farizej), pak nastupuje třetí atd. Tato metoda vyžaduje pozorného a zkušeného moderátora.
- Vytvořit sochu můžeme, když si každý v textu vybere slovo nebo obrat, který se pokusí učinit svým vnitřním vlastnictvím. Nejprve každý znázorní slovo (nebo obrat) postojem, jako by byl sochou. Pak může skupina o třech až čtyřech účastnících předvést ostatním své výtvary, jak následují za sebou. Je nezbytné, aby následoval rozhovor, při kterém se

⁷⁸ České katolické biblické dílo. *Bibliodrama a hra v rolích* [online]. © 2007 [cit. 2008-12-01]. Dostupné na WWW: <<http://www.biblickedilo.cz/ckbdweb/polozka.aspx?pid=59&kid=8>>.

vyhodnocuje. Alternativa: Skupina čtyř až pěti osob vyjádří slovo společně. Ke ztvárnění je možné použít barevných šátků.

5.5.3. Dramatické čtení

Text se dramatickým čtením může oživit, může dostat novou podobu. Proto nemusí být přednášen jen jedním čtenářem.

V příběhu se vyčlení jednotlivé postavy a vyberou se ti, kteří je budou představovat: uředníci, Ježíš, zástupy, vypravěč atd.

Důležité je, aby text při předčítání zůstal pokud možno nepozměněn, ale zároveň aby získal vnitřní dynamiku a dramatické rysy.

provedení má 3 fáze:

- 1.tiché čtení
- 2.rozdělení rolí
- 3.společné dramatické čtení

Skupina může společné provedení nahrát na kazetu. Nevadí, když jsou některé myšlenky vícekrát opakovány, mohou zaznít i na různých místech textu. Důležitý je dostatek času a ticho.⁷⁹

5.5.4. Symbolická sousloví

Abychom si aktualizovali typická slovní spojení z Bible a dostali se blíže k jejich skutečnému smyslu, který skrývají, můžeme se pokusit zažít je co nejsmyslověji.

⁷⁹ Srov. CHALUPA, P. Bible. *Naim* 1995, č. 3, s. 16

Světlo světa - pozorování hořící svíce, předávání, případné zapalování nových svící, rozhovor o vlastnostech svíce (když vydává světlo, hoří, musí ubývat...).

Chléb života - braní chleba do rukou, rozlámání, rozdávání, společné jídlo...

Sůl země - ochutnání, rozpuštění ve vodě...

Přitom účastníci sdělují své postřehy, dojmy, které mohou být následně nějak tvořivě ztvárněny (např. malováním).⁸⁰

5.5.5. Stavba

Některé biblické texty (např. domy Izraelitů v Egyptě, Zed' nářků, Nový Jeruzalém, jesle, cesta z Jeruzaléma do Jericha, Šalamounův chrám, Babylonská věž,...) se dají dobře prostorově ztvárnit. Biblická perikopa zadává téma práce. Zatímco účastníci pracují, mohou se v duchu zabývat obsahem textu, jeho smyslem a významem. Tato činnost je podnětem pro rozvíjení fantazie a tvořivosti. Konečný výsledek je možné využít k následné dramatizaci textu.

Matriál: podložka z tvrdého kartónu, kartónový papír, měkký papír, lepidlo, nůžky, nůž, štětce. Ke stavbě můžou sloužit velké kartónové krabice, které se pomalují nebo popíší (např. Zed' nářků). Také lze využít špalíček ze stavebnice nebo přírodní materiály - větve, kůra, tráva, mech, hlína, dřevo, písek,... Možné je stavět i z krabiček od sýra, zubní pasty, pracích prostředků, konzervy,... Je třeba je začít včas shromažďovat.⁸¹

5.5.6. Gestické představování

Jeden předvede gesto, které ho vystihuje, a řekne své jméno. Všichni účastníci mohou po něm jeho výstup zopakovat a pokračuje další. Toto představování má

⁸⁰ Srov. tamtéž, s. 17

⁸¹ Srov. tamtéž, s. 18

řadu obměn. Těto aktivity lze využít i u jiných slov, tedy pokusit se konkrétní slovo vystihnout pomocí nějakého gesta.

5.5.7. Natáčení filmu

Tato metoda je vhodná, pokud se skupina schází pravidelně. Také je náročná technicky. Skupina má za úkol natočit film na dané téma. Je možné ztvárnit klasicky biblický text nebo udělat parafrázi na nějaký biblický motiv přenesený do dnešní doby. Určí se režisér, kameraman a jednotliví herci. Je možné zvolit žánr, ve kterém má být film natočen (např. příběh Noeho jako akční film, nebo naopak jako romantický film...)

5.5.8. Tanec, který něco vyjadřuje

Tancem může být vystiženo a vyjádřeno všechno: pocity, role, protiklady, události, dokonce i abstraktní pojmy mohou být vyjádřeny řečí těla, stálost nebo pohyb, nitro i zevnějšek, jednoduchost i složitost. Tanec zapojuje celého člověka, dochází při něm ke zdařilému vtělení. Jestliže člověk vyjadřuje symboly či obrazy celou bytostí, pociťuje zcela jejich zvláštnost. Tanec může přivést i blíž k Bohu. K tomu, aby se účastníci dokázali vyjádřit z hloubi své bytosti a ponořili se do děje, je nejprve třeba pozorného naslouchání a pečlivé práce s textem.⁸²

⁸² Srov. HECHTOVÁ, A. *Přístupy k bibli*. s. 41

6. Využití hudby při práci s biblickým textem

„Hudba není cílem sama o sobě, podstatné je, že vyjádřit se hudebně může každý člověk, každá lidská bytost.“⁸³

Hudba je obecně chápána jako jeden z uměleckých směrů a vyjadřovacích prostředků. Má různé aspekty, funkce, směry. Je pro nás někdy těžké uvědomit si, že je to plnohodnotná alternativní forma vyjádření, jež může v různou dobu naplnit různé potřeby.⁸⁴

Je možné ji chápat jako jeden jediný celek, nebo jako mnoho různých dílčích částí. Při práci s biblickým textem je možné využít hudbu v její plné šíři, ovšem pravděpodobněji je, že každý využije tu část, které rozumí a která je mu blízká, případně která je blízká skupině lidí, se kterou pracuje. Jsou ale také metody, které může využít i hudební amatér. Právě jim se budu věnovat nejvíce.

V této části diplomové práce se nejprve pokusím nastínit pár momentů z historie. Naznačím, že lidé hudbu provozovali nejen pro potěšení, ale že jí také připisovali různé účinky na lidskou bytost. Právě tyto účinky, ať již vědomě či nevědomě, se uplatňují v rozmanitých hudebních aktivitách, které můžeme využít také při práci s Biblí. Hudba nám může pomoci biblické texty lépe emočně zažít a hlouběji pochopit, nebo alespoň může dát podnět k hlubšímu zamyšlení.

6.1. Funkce hudby

Otázce funkcí hudby věnovali svou pozornost již nejstarší teoretikové hudby a umění, přičemž našli nespočet funkcí. V muzikologické, estetické a hudebně psychologické literatuře se rovněž připomíná velké množství různě charakterizovaných a vymezovaných funkcí hudby, resp. různých složek a stránek hudby – např. funkce stimulační, terapeutická, relaxační, projektivní, sugestivní,

⁸³ hlavní idea Carla Orffa in: SOVOVÁ, P. *Hlasová výchova a Orffův hudebně-pedagogický systém*. Praha : Katedra autorské tvorby a pedagogiky DAMU, 2002. s. 5

⁸⁴ MORENO, J. J. *Rozehráť svou vnitřní hudbu*. Praha : Portál, 2005. s. 15

výchovná, vzdělávací, osvětová, poznávací, emocionální, umělecká, sociální, socializační, sjednocovací, náboženská, subjektivně výrazová, taneční, náladotvorná a další. Tyto funkce se později třídily do různých rovin, z různých hledisek. Za funkce hudby ovšem nelze pokládat jakékoli působení, ale jen takové působení, jež je spjato s účelovostí.⁸⁵

Hudba použitá při práci s biblickým textem by měla plnit především následující funkce:

- Funkci výchovnou (etickou): Měla by formovat mravní profil, smysl života a víru účastníků.
- Funkci specifického osvojování světa: Použitou hudbou chceme něco sdělit. Sama hudba o něčem vypovídá a je předmětem mezilidské komunikace.
- Funkci „terapeutickou“: Hudba dokáže zmenšovat a léčit některé duševní a neurotické problémy, poskytuje vnitřní klid, psychické odreagování od konfliktních situací a problémů, vytrhuje z každodenní všednosti, vyvádí z izolace, vybízí ke komunikaci.
- Funkci estetickou: Ta umožňuje hudební estetický prožitek a poznání krásy. U hudebně připraveného člověka je estetický prožitek velmi silný, uvádí do pohybu jeho vnitřní bytostné síly, vnitřně ho ovlivňuje a přetváří, působí na celou lidskou osobnost.

6.2. Působení hudby

Z předchozí kapitoly vyplývá mnohofunkční uplatnění hudby. Ta má tedy schopnost komplexně zasáhnout a ovlivnit jedince i společnost. Působí velmi mocně a všestranně, a to jak svými zvukovými podněty (zvukovým materiálem a jeho vlastnostmi), tak hudebně významovou stránkou – sdělením určitého

⁸⁵ Srov. POLEDŇÁK, I. *Stručný slovník hudební psychologie*. Praha : Supraphon, 1984. s. 72

obsahu. Muzikologické výzkumy (psychologie hudby, hudební estetika, hudební sociologie) potvrzují, že hudba ovlivňuje oblast tělesnou i psychickou.⁸⁶

V oblasti fyziologických procesů lze dokázat působení hudby například na změnu krevního tlaku a srdečního tepu, na hormonální přeměny (ovlivňuje hladinu adrenalinu v krvi), a na vylučování žaludečních šťáv.⁸⁷ Mnohé tělesné pocity nebo fyziologické děje našeho organismu, které se integrují do prožitku, si při aktivním kontaktu s hudbou ani neuvědomujeme a konáme je “v duchu”. Např. při ritardandu⁸⁸ zadržujeme dech. Naopak rozbíháme se s nárůstem hudebního pohybu. Tvrdý akustický úder vzbudí trhnutí a úlek. Prudké crescendo⁸⁹ tympánů vyvolá chvění a napětí. Člověk instinktivně, spontánně a bezprostředně reaguje pohybem (tancem) na výrazný rytmus tanečních skladeb. Je také například obecně známo, že pokud někdo při jízdě autem poslouchá agresivní hudbu, i jeho jízda má agresivní povahu.

Zcela nezávisle na vědomí člověka probíhají psychické reakce – např. nové a silné zvukové podněty vzrušují, naopak známá hudba v přiměřené dynamice uklidňuje. Především však v psychické oblasti hudba ovlivňuje emoce a citové stavy a podněcuje představivost a fantazii. Emocionální charakter hudby (např. hudba lyrická, poetická, dramatická, slavnostní, meditativní, žertovná) a rezonance s tímto výrazem zcela samovolně aktivizuje emocionální složky a reguluje psychické stavy – uvědoměle či neuvědoměle naladuje a přeladuje. Hudbou zobrazené, modelované niterné psychické děje člověka – pocity, city, afekty, nálady, vášně, vnitřní zápasy, hnutí apod. člověk prožívá se značnou mírou subjektivní zainteresovanosti. (Je to vysvětlováno tím, že hudební emoce jsou vystavěny na základě životních emocí – ze stejných prvků. Jejich “gramatika” není nic jiného, než systém instinktivních představ člověka o struktuře vlastních životních emocí. Jedině se s nimi identifikuje – ztotožňuje, hudba ho vybízí ke spoluúčasti a k ožívování paralel vlastního života a zkušeností.) Hudba ovlivňuje

⁸⁶ Srov. tamtéž, s. 321

⁸⁷ Srov. tamtéž, s. 321

⁸⁸ zpomalování toku hudby

⁸⁹ zesilování dynamiky

i nejvyšší patra psychiky člověka – myšlení. K pochopení obsahového sdělení, které autor zamýšlel, je nutná citlivá, pozorná a “inteligentní” (poučená) komunikace s hudební kompozicí a její interpretací.⁹⁰

Vedle tělesné a psychické rezonance s hudbou a oddání se jejímu působení je potřebné teoretické zázemí a především hudební zkušenosti, kterými se rozvíjejí hudební schopnosti a dovednosti. Čím lépe je jimi člověk vybaven, tím více na něho hudba může působit a trvaleji ovlivňovat jeho hudební vědomí, jednání a chápání její hodnoty a významu v životě svém i ve společnosti.

6.2.1. Historie zkoumání vlivu hudby na člověka⁹¹

Hudba je neoddělitelnou součástí života od pradávna. Hrála důležitou roli již v pravěku a i dnes pomáhá zesilovat emocionální zážitky v okamžicích, které se člověku zapíší hluboko do paměti. Nyní se blíže seznámíme s tím, jak bylo chápáno působení hudby na člověka v historii:

U přírodních národů je hudba nezbytnou součástí denního konání, součástí kultury, magických obřadů i léčení. Píseň je zde vždy funkční. S její pomocí bojuje přírodní člověk o zdraví, o dobrý lov, o štěstí, o lásku. Je součástí rituálů smrti a narození nebo přivolávání slunce a deště. Mimo obřady se ta která píseň nikdy nezpívá. Základním stavebním materiálem všech rituálů je hudba a tanec. Pasivní publikum neexistuje, tančí a zpívají všichni. Zlí démoni jsou zaháněni monotónními zpěvy, v nichž se opakují krátké intervaly, krátké motivy a ty se vždy vracejí na výchozí tón. K tomu připojený rytmicky se opakující tanec vzbuzuje pocity euforie, extáze, jež zde však není spojována s pouhým prožitkem slasti radosti. Jde o něco víc: O stav vytržení mezi životem a smrtí, o stav mezi

⁹⁰ Srov. POLEDŇÁK, I. *Stručný slovník hudební psychologie*. s. 321

⁹¹ Srov. ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. Praha : Portál, 1998. s. 17-21

božstvím a lidstvím. Jedině v tomto stavu se napojují na magické síly, které ovlivňují jejich životy...⁹²

Postupně se z primitivního způsobu magického léčení vyvinuly určité formy rituálu, jež se diferencovaly vzhledem k jednotlivým druhům onemocnění. Pozvolna se také vytvářely nové hudební nástroje a každý kmen si vytvářel vlastní osobité rituály odlišné od těch ostatních.

Hudba, rytmus, zpěv a tanec v takových obřadech měly značnou dynamiku. Věřilo se, že hudba, kterou provozuje šaman, účinně zahání a vyhání z těla nemoci a zlé duchy. Některé národy měly pro pojmy hudba, tanec a zpěv jen jediný výraz.

Také starověké civilizace kladly důraz na hudbu a její léčebné účinky. Ve Starém zákoně najdeme zmínky o vyléčení krále Saula z depresivních stavů za pomoci hry na harfu. Řekové chápali význam hudby také jako prevenci v oblasti mentální hygieny, kde hudba pomáhá vytvářet rovnováhu mezi psychickou a somatickou složkou člověka. Aristoteles razil pojem hudební katarze. Měl jím na mysli určitou formu uvolnění a odplavení zátěžových faktorů, stavů za doprovodu emocí. Důležitější je podle něj hudbu poslouchat nežli aktivně hrát. Platon upozorňuje na morální význam hudby ve výchově a vzdělávání a na její profylaktickou⁹³ funkci.

Ve středověku sehrávala hudba uklidňující funkci, a to nejen ve světském prostředí, ale především v rámci různých křesťanských církevních obřadů. V renesanci se poté hudba dostává více do popředí a zkoumá se její vliv na člověka.

V 17. a 18. století se objevuje ještě více teorií a praktických metod. Např. E. A. Nicolai se zabýval somatickými reakcemi na poslech hudby, zejména změnami tepu a rytmu dýchání. Nicolai přiznává, že hudba může uvolňovat afekty, a tak terapeuticky působit. Tomuto pojetí hudby odpovídá i známý případ

⁹² Více SHÁNILCOVÁ-VODŇANSKÁ, J. in: ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. s. 17

⁹³ profylaktický: zamezující nákaze, ochranný, zabývající se cílenou prevencí

španělského krále Filipa V., jenž trpěl melancholií a depresemi. Z těchto stavů byl úspěšně vyléčen zpěvem slavného operního zpěváka Farinelliho, který byl za tím účelem pozván ke dvoru.

V 19. století se hudba sice provozovala a vyvíjela, ale blíže se nezkoumalo, jaké má účinky na člověka, a byla mnohdy i odsuzována jako nevědecká nebo „vědy nedůstojná hra“. Přestože se v období od 19. století až do konce druhé světové války vliv hudby na člověka blíže nezkoumal, síla hudby stále pomáhala člověku i v těch nejtěžších situacích, jako například u „terezínských hudebníků“. Terezín byl jediným koncentračním táborem, kde bylo povoleno provozování hudby a jiné kulturní činnosti. Hudba i ostatní kultura byly pro tyto vězně nesmírně důležité. Byly tím jediným, co jim připomínalo život na svobodě. Nahrazovaly jim vše, co příchodem do ghetta ztratili, a dodávaly jim naději a odvalu vše snášet. Nutno ovšem podotknout, že hudba byla v koncentračních táborech spíše zneužívána. Například v Osvětimi ženská kapela vždy hrála těm, kteří měli jít do plynu. Stala se tak zvěstovatelem smrti.⁹⁴

6.2.2. Potřeba hudby

„...potřeba hudby je univerzální a bytostnou lidskou potřebou.“⁹⁵

Hudba odpovídá na různé roviny potřeb. Právě proto člověk hudbu vyhledává a provozuje nejrůznější jemu dostupné hudební aktivity. Každý má různé roviny potřeb (tělesné, duševní i složitější společenské). Mnohé z potřeb lze tedy hudbou uspokojit. Jsou to např.:

- potřeba sluchové stimulace, aktivity, tělesného pohybu
- potřeba spoluprožívání, rezonance s něčím, s někým (hudba navozuje různé duševní pochody, stavy, nálady, emoce, myšlenky - člověk se s nimi sladuje), potřeba komunikace, spolupráce, mezilidských

⁹⁴ Viz. SKALICKÁ, L. *Hudba v Terezínském ghettu v letech 1941-1945*. Kroměříž, 2008.

⁹⁵ POLEDŇÁK, I. *Stručný slovník hudební psychologie*. s. 290

kontaktů, sociálních vazeb (naplňuje se v kolektivních hudebních aktivitách)

- potřeba relaxace, seberealizace, sebeaktualizace (uplatnění vlastních vloh a možností), tvořivosti, osobitého sebevyjádření, svobodného projevu, hry, exhibice, potřeba uznání při hudební sebezprezentaci
- potřeba vzdělávat se, získávat nové informace, potřeba emocionální a estetické kultivace

Některé společenské kulturní potřeby, včetně potřeby účastnit se kulturního dění, žít v kulturním prostředí, jsou závislé na individuálních podmínkách života jedince, mají u různých lidí rozdílnou podobu a hloubku a je jimi určován individuální kulturně vzdělanostní profil.⁹⁶

Hudbu člověk může pasivně přijímat, poslouchat. Při hudbě člověk odpočívá, medituje, přemýšlí, ovlivňuje - a to někdy i vědomě - svou náladu. Nebo naopak ji může aktivně produkovat, interpretovat. Naplňuje se tak jeho potřeba činnosti, pohybu, změny.

Mimořádně významná je úloha hudby při uspokojování potřeby seberealizace člověka. Hudba se podílí na rozvoji osobnosti - na vytváření specifických schopností a dovedností, na vytváření hudebními obsahy ovlivněného obrazu světa, atp. Mimoto umožňuje rozvíjet herní aktivitu, zprostředkovávat specifické hudební prožitky, uskutečňovat specifické hudební myšlení a zvláště pak umožňuje tvořivé přístupy.⁹⁷ Také proto pokládám za velmi důležitou a nezbytnou přítomnost hudební složky v jakékoli formě v průběhu různých biblických setkání. Ať už je to podoba hudební kulisy v přestávkách, ve cvičeních, atd., nebo až jako samotný předmět hlavní techniky. Hudba je schopna přizpůsobit lidi sobě navzájem a zprostředkovává emocionální informace.⁹⁸

⁹⁶ Srov. tamtéž, s. 288-290, 321-333

⁹⁷ Srov. tamtéž, s. 290

⁹⁸ Mnohá šetření vedou k domněnce, že hudba přímo ovlivňuje emocionálně aktivizující struktury lokalizované sluchovým nervem v limbickém systému a v retikulární formaci. „Zaujetí – přijetí –

6.3. Proč používat hudební prvky při práci s biblickým textem?

Odpověď na tuto otázku můžeme vytušit už z předešlého textu. Podívejme se na ni ovšem trochu systematičtěji a podrobněji.

6.3.1. Podpora komunikace

Condon při studiu mikropohybů osob během rozhovoru zjistil, že pokud naslouchající věnuje plnou pozornost tomu, co druhá strana říká, pohybuje se v synchronním rytmu s mluvčím. Ve skutečnosti se při rozhovoru odehrává rytmický konverzační tanec, který může představovat mnohem základnější formu komunikace, než je obsah vyjadřovaný slovně. Toto spojení je jistou formou rytmické součinnosti, je to společný pulz, který může vzniknout mezi objekty vibrujícími v tělesné vzájemné blízkosti. Z toho vyplývá, že účinná komunikace souvisí s rytmickým spojením. To by mohlo znamenat, že pokud do práce s biblickým textem vneseme hudební prvek, můžeme dále prohloubit komunikaci mezi účastníky. V hudebním psychodramatu hudba často slouží jako opora a zrcadlo verbální interakce. Stejně tak ji lze využít v práci s Biblií. Protagonisté se tedy mohou zapojit do slovní výměny a současně mohou vnímat podporu hudby, jež umožňuje vytvořit hlubší rytmickou vazbu. Současně se odehrávající řeč a hudba maximalizují rytmické spojení účastníků a mohou mít pozitivní vliv na míru zapojení a komunikace.⁹⁹

uvolnění“ při hudbě je dáno podle názoru některých vědců především stálým střídáním napětí a uvolnění, radosti a nechuť (odporu). Tato trvalá katarze emocionálního vzrušení je pak pociťována příjemně. (viz. PIPEKOVÁ J., VÍTKOVÁ, M. *Terapie ve speciálně pedagogické péči*. Brno : Paido, 2001. s. 31 ISBN 80-7315-010-7)

⁹⁹ Srov. MORENO, J. J. *Rozehrávat svou vnitřní hudbu*. s.17

6.3.2. Hudební nástroj jako zástupce

Pro účastníka může nástroj znamenat most mezi ním a okolím, může stmelovat, zároveň dle odborné literatury může být hudební nástroj hudebníkem považován za „alter ego“, tedy za zástupné „já“, které může říkat věci, které „já“ říkat nesmí nebo které „já“ zatím říkat před skupinou nedokáže. Míním teď využití hudebních nástrojů v technikách, při kterých účastníci mohou vyjádřit své emoce, aniž by je byli nuceni verbalizovat.¹⁰⁰

6.3.3. Lepší vyjádření emocí

„Hudba má účinky na emocionálně fantazijní intrapsychické dění, má schopnost předávat určité myšlenkové obsahy.“¹⁰¹ Je zřejmé, že hra na hudební nástroj a hudba jako taková může sloužit jako prostředek k vyjádření emocí, stejně jako může být elementem katarze. „Hudební prostředky pro vyjádření základních emocí (smutek, úzkost, zděšení, radost, strach, klid, touha, nostalgie, melancholie a další) jsou v západní kultuře dobře zavedeny. V komponované hudbě je se smutkem a příbuznými pocity spojován pomalý rytmus, měkké táhlé tóny a sklon k molovým tóninám, zatímco durové tóniny, svižný rytmus, kratší frázování a hlasitost jsou obvykle spojovány s pozitivnějšími a dynamičtějšími pocity.“¹⁰²

6.3.4. Hudba jako prostředník náboženské zkušenosti

„Mimořádný historický význam má využití hudby v náboženství a jeho obřadech. I toto začlenění hudby není ničím jednoduchým: je zde rozpětí od

¹⁰⁰ Srov. D'Andrea, F. *Rozvíjíme hudební vnímání a vyjadřování: Hry a cvičení pro děti od 5 do 10 let*. Praha : Portál, 1998. s. 29

¹⁰¹ POLEDŇÁK, I. *Stručný slovník hudební psychologie*. s. 290

¹⁰² MORENO, J. J. *Rozehrát svou vnitřní hudbu*. s. 25

funkce magické přes hieratickou, katarzní atd. až po funkci estetickou. Ve starších a exotických náboženstvích se objevuje především vazba na tanec a zejména jeho prostřednictvím na extázi. Využívá se silné emocionální působivosti hudby, především její schopnosti sjednocovat (mj. tím, že obsahuje kriticismus), povzbuzovat obrazotvornost, aktivizovat (viz sborový zpěv věřících), přispívat k zapamatování náboženských pravd uložených do textů vokálních projevů. Přítomnost hudby mimořádně přispívala a přispívá k atraktivitě náboženských událostí.¹⁰³ Tuto skutečnost více či méně určitě vnímáme. Právě při volbě metody pro zpracování konkrétních textů z Bible je dobré si toto uvědomit a také toho patřičným způsobem využít pro podporu náboženského prožitku.

6.3.5. Hudba jako stimulator osobních výkonů

Hudba může u člověka stimulovat individuální výkony v oblasti intelektuální práce. Jsou tu ale velké osobnostní difference. Dříve se jednoznačně hovořilo o rušivém působení hudby, o které se říkalo, že brání v soustředění. Dnes, zejména u mladších generací, se zjišťují i její stimulační efekty. Jde tu zřejmě o určitý návyk, nesený mj. potřebou eliminovat pomocí hudby jiné rušivé zvuky soudobého životního prostředí.¹⁰⁴ Jak bylo řečeno výše, hudba může též člověka aktivizovat či napomáhat koncentraci především v počátečních stadiích vykonávané činnosti.

6.4. Výběr hudby

Zvolit odpovídající hudbu k daným technikám je poměrně náročné. Pedagog musí být opatrný při výběru hudby i při jejím dávkování. Musí při výběru myslet na plno faktorů, které jakoby zdánlivě neovlivňují výsledný efekt. Podle mého

¹⁰³ POLEDŇÁK, I. *Stručný slovník hudební psychologie*. s. 292

¹⁰⁴ Srov. tamtéž, s. 290

názoru se například pro meditativní techniky, kdy má hudba sloužit jen jako hudební kulisa a výplň prostoru (též doprovodné zákulisí pro navození příjemné atmosféry, která má v člověku uvolnit potřebné emoce) nehodí skladby, které obsahují i textovou složku. Slova v písni mohou skutečně někoho rušit a zbytečně odvádět jeho pozornost. Vztahy mezi typem a kvalitou hudby a pozitivním či negativním působením na práci (každý dokáže pracovat při jiné hudbě) jsou především závislé na osobní zkušenosti. Obecně lze říci, že hudba může někdy pomoci překonávat počáteční „odpor k duševní činnosti“, aktivizovat, koncentrovat pozornost. Od okamžiku, kdy „motor hudební činnosti běží“, začíná být ovšem zbytečná, dokonce rušivá a měla by být vyřazena.¹⁰⁵ S těmito fakty je tedy dobré počítat především při sestavování harmonogramu biblického setkání.

Při konkrétní aplikaci hudby ve společném setkání se uplatňují hlavně tyto principy:

- uplatňovaná hudba musí odpovídat masovému vkusu
- přednost se dává hudbě orchestrální před vokální (jak již bylo řečeno, pozornost upřená na text snižuje soustředění), také je dobré se vyhnout hudbě se sólovými čísly (ta opět poutají příliš pozornosti)
- volí se hudba se zřetelnými melodickými liniemi a přehlednou, stereotypní metrorýtmikou
- příležitostně se využívá námětových aktualizací¹⁰⁶

Je třeba také dávat pozor na hlučnost hudby – ohrožuje duševní zdraví, sluch i životní prostředí. Přemíra hudby může být též nežádoucí, vede totiž k netečnosti vůči ní. Nevhodný výběr může působit antimotivačně, vytváří negativní vztah k dané skladbě, písni a posléze k hudbě jako takové.

Tématem výběru vhodné muziky již narážím na tzv. afektovou teorii. „Afektová teorie je nauka o vztazích hudby a lidského duševního života, jenž je chápán jako dění citů a vášní. Jinými slovy se dá říci, že hudba modeluje

¹⁰⁵ Srov. tamtéž, s. 290

¹⁰⁶ Srov. tamtéž, s. 290

procesualitu a komplexnost světa, a tedy (či především) i duševní dění člověka.“¹⁰⁷ Je zajímavé, že mnoho lidí využívá alespoň přirozených poznatků z této teorie, aniž by ji znalo. Na základě afektové teorie se například spojovala radost s dur tonalitou, svižným pohybem, převahou konsonancí a velkých intervalů, dobře znějícími tónovými polohami. Smutek naproti tomu byl spojován s moll, disonancemi, úzkým rozpětím. S afektivním působením byla spojována i tempa¹⁰⁸ a jejich změny, volba určitých nástrojů.

Hudba je tedy silným výrazovým prostředkem a zároveň nástrojem, který v rukou vedoucích skupiny může být efektivně využit pro potřeby dané situace. Například se dají hudbou navodit příjemné nebo nepříjemné pocity, které tak ovlivní emoce a celkové prožívání účastníků. Vedoucí pak hudbou mohou ovlivnit chování jednotlivých členů, procesy ve skupině a nakonec i skupinovou atmosféru. Dále můžeme např. reprodukovanou hudbou podbarvit určité fáze práce s biblickým textem.

6.5. Konkrétní metody a techniky hudební

6.5.1. Využití hudebních nástrojů

Při práci s Biblí můžeme dobře využít nejen hudby jakožto pasivního prvku, ale můžeme zároveň s účastníky hudbu tvořit. Nejjednodušší formou hudebního tvoření je práce s lehkoovladatelnými hudebními nástroji. Tělo je zase nejdostupnějším hudebním nástrojem, i když poněkud neobvyklým. Klasické hudební nástroje můžeme využít především v případě hudební zdatnosti vedoucího biblického setkání, nebo pokud někdo z účastníků ovládá nějaký

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 16

¹⁰⁸ Tempo je definováno jako rychlost průběhu hudební interpretace projevující se střídáním základních metrických dob a absolutní délkou čítecí doby v taktu. Podstata hudebního tempa byla často spojována s lidskými fyziologickými úkony, například se srdečním tempem nebo klidnou lidskou chůzí. (Viz. SEDLÁK, F. *Psychologie hudebních schopností a dovedností* Praha : Supraphon, 1989. s. 102. ISBN 80-7058-073-9)

nástroj. I zpěv s doprovodem hudebních nástrojů přináší nový emocionální zážitek – bohatší, pestřejší. Také u klasických hudebních nástrojů, pokud je máme volně k dispozici, lze kreativně využít jejich jednotlivých zvuků. Například při převypravování některého z biblických příběhů můžeme atmosféru dobarvit použitím kratičkových variací tří nebo pěti tónů klavíru, kytary či jiného nástroje. Ať již použijeme jakýkoli hudební nástroj, je vždy potřebné náročnost hry přizpůsobit individuální úrovni účastníků.

6.5.1.1. Hra na lehkoovladatelné hudební nástroje

Dovednost ovládat hru na klasický hudební nástroj se cvičí dlouhá léta soustavným speciálním vzděláváním a výchovou. Aby se do muzicírování mohli zapojit i méně zkušení jedinci, je vhodné provozovat hudbu na lehkoovladatelných hudebních nástrojích. Ty snadno vyvolávají aktivitu a citové zaujetí pro hudbu. Toho využil ve svém hudebně-výchovném systému Carl Orff. Zpřístupnil tak všem hru na hudební nástroje a my toho v našich setkáních s Bibli můžeme náležitě využít.

Orffův instrumentář se sestává z bicích nástrojů (tón vzniká úderem paličky, ruky apod.), které se dělí:

- na nástroje rytmické, nebo-li nenaladěné bicí nástroje jako jsou bubny, gongy, chřestítka, tamburíny, triangel, činelky, činel, hůlky, zvonek, rolničky, rumba koule, templ blok atd. Každý má jinou barvou zvuku, a tak je možné dosáhnou rozmanitých hudebních krací.
- na nástroje melodické, nebo-li nástroje s předem danými tóny, jako jsou metalofony, ozvuční tyčinky, zvonkohry, xylofony. Tyto nástroje mohou mít ladění sopránové a altové.¹⁰⁹

¹⁰⁹ Srov. MORENO, J. J. *Rozehráť svou vnitřní hudbu*. s. 31-32

Při naší práci je dobré vycházet z přirozené hravosti a zvědavosti mladých. Čím rozmanitější škálu zvuků naleznou, tím pravdivější pak budou jejich pokusy o vykreslení děje nebo atmosféry příběhu. Po nějaké době většina z nich dospěje k osobitému způsobu, jak danou situaci nebo zkušenost „zahrát“. Bezděčně přitom každý sděluje pocity, které právě prožívá.¹¹⁰

Každý rozeznělý nástroj svou jedinečnou zvukovou barvou vyvolává určité pocity. Jejich dovedné používání jako prostředku hudební seberealizace je účinnou motivací, aktivizuje, naplňuje touhu mladých po pohybu a po zvuku. Umožňuje hudební projev těm, kteří nedovedou až tak dobře zpívat nebo těm, kteří nacházejí zálibu v experimentaci se zvuky a tóny, těší je improvizace – hra se znějící hudbou. Tyto hudební nástroje jsou pro naši práci často nejvhodnější také proto, že většina členů skupiny s nimi patrně nemá žádné nebo jen malé zkušenosti. Proto je pravděpodobné, že vyvolají spontánní vyjádření.¹¹¹

V přípravné fázi je dobré ponechat určitý čas, aby si účastníci nástroje „ohmatali a pohráli si s nimi“. Po této fázi již můžeme klást konkrétní pokyny a úkoly, nebo nechat účastníky improvizovat. Při různých improvizčních technikách je nejlépe přistoupit k nástrojům tak, jak by to udělalo dítě, a považovat je za prostředek svobodného a relativně nepodmíněného vyjádření. „Je zajímavé, že hudebně naivní lidé jsou v tomto ohledu často svobodnější než lidé s formálním hudebním vzděláním, pro něž je často obtížné zbavit se zažitých hudebních návyků a chovat se spontánně“.¹¹² Cílem těchto hudebních aktivit je většinou vyjádřit s dětskou bezprostředností a prostřednictvím hudebních nástrojů pocity mladých lidí.¹¹³

¹¹⁰ Srov. ŠIMANOVSKÝ, Z., TICHÁ, A., BUREŠOVÁ, V. *Písničky a jejich dramatizace*. Praha : Portál, 2000. s. 20

¹¹¹ Srov. MORENO, J. J. *Rozehrát svou vnitřní hudbu*. s.31-32

¹¹² Tamtéž, s. 31-32

¹¹³ Srov. tamtéž, s. 31-32

6.5.1.2. Vlastní tělo jako nástroj

„Člověk může být často překvapen, kolik zvuků a rámusu může vydávat jeho vlastní tělo, když se ho naučí používat odpovídajícím způsobem. Je zábavné umět využít různých poklepů a tření, bít se do prsou nebo plácát do stehen, objevit, že holá kůže vydává jiný zvuk než oblečení a že každé oblečení zní jinak.“¹¹⁴

Je zajímavé si také uvědomit, že nástrojem může být i vlastní tělo. Za nástroje vlastního těla jsou považovány všechny možnosti vydávání zvuků, které má člověk k dispozici bez technických či mechanických pomůcek: tleskání, dupání atd.¹¹⁵ Krásným příkladem tohoto tvrzení je zpěvák Bobby McFerrin, který se proslavil písní *Don't Worry Be Happy*, ve které nepoužil žádný hudební nástroj, pouze své tělo.

Nejdůležitějším nástrojem vlastního těla je samozřejmě hlas. Emoce a jejich změny se například projeví ve hlasovém výrazu. Proto je dobré se hlasovou složkou také zabývat. Naučit se využívat její hloubku, intonaci, délku, sílu, melodii atd.

Pro člověka je jeho vlastní tělo nejdostupnějším nástrojem. Různými způsoby tleskání, pleskání, dupání, luskání, ale i dalšími zvuky vytvořenými pomocí jazyka, úst a hlasu mohou účastníci setkání velmi emotivně „dokreslit“ dramatickou situaci.

K doprovodu můžeme tedy použít tzv. hry na tělo. Opakujeme-li stále stejný rytmický motiv, vznikne tzv. ostinato. To se opakuje buď v průběhu celé písně, nebo pouze v některé její části. Hra na tělo by zpravidla měla předcházet hře na nástroj. Nacvičení koordinace pohybů pak usnadní pohotovější a přesnější instrumentální hru.¹¹⁶

¹¹⁴ D'Andrea, F. *Rozvíjíme hudební vnímání a vyjadřování*. s. 29

¹¹⁵ Srov. tamtéž, s. 29

¹¹⁶ Srov. ŠIMANOVSKÝ, Z., TICHÁ, A., BUREŠOVÁ, V. *Písničky a jejich dramatisace* .s. 20

6.5.2. Písničky a jejich dramtizace¹¹⁷

Mnoho křesťanských písní nám vypráví biblické příběhy. Někdy podrobně, jindy zase v náznaku, který otevírá prostor fantazii. My s jejich pomocí můžeme hledat cesty k biblickým textům a jejich obsahům a společně odhalovat tajemství v nich skrytá. Mnohé písničky jsou vhodné pro dramtizaci. Při této práci je možné získat velmi cennou a prožitkem umocněnou zkušenost s mnoha lidskými (nejen biblickými) situacemi, s jejich vývojem a s tím, jak se za daných okolností navzájem podmiňují povahy, charaktery a postoje. Jen málokterá činnost nabízí tolik cenného a současně i praktického poznání použitelného i v běžném životě.

6.5.2.1. Proč dramtizovat písně s příběhy z Bible

Dramtizace, tedy zpřítomnění námětu či děje písně napodobivou interakční hrou, přináší účastníkům hned několikerych požitků:

- rozvíjí schopnost používat kulturně a tvořivě mluvené slovo
- prohlubuje schopnost vyjadřovat se srozumitelně gesty, mimikou, pohyby, atd., tedy mimoslovními prostředky
- rozvíjí schopnost lépe vnímat (zachycovat) mimoslovní signály, které k nám přicházejí od druhých, a lépe je dešifrovat (číst), tedy jim i rozumět
- je zdrojem bohaté zkušenosti skryté v obrazech lidských typů, charakterů a situací
- je setkáním s poetičností obsaženou v biblických textech
- je setkáním se specifickou křesťanskou hudebností (nápěvy, harmonie)
- je zdrojem poznání vzájemné podobnosti lidí a z něj pramenícího soucitu a úcty k nim

¹¹⁷ Srov. tamtéž, s. 10-17

- v neposlední řadě dává specifickým způsobem, za použití předešlých prožitků, poznat biblické děje

Našli bychom ještě jistě i další důvody, proč se dramatisací biblických písní zabývat.

6.5.2.2. Jak dramatisovat písničku

Skupina může mít předem dané schéma nebo může pracovat s písničkou tak, že se neřídí žádným konkrétním zadáním a že sama vytváří příběh, ve kterém zaznívají i její skrytá témata. Taková práce je pro skupinu mnohdy cennější než naplňování předem daného námětu. Můžeme přitom použít nejrůznějších metod.

Metody podle S. Mackové a J. Delongové¹¹⁸:

1. Výběr předlohy pro dramatisaci: Zvolíme si písničku buď společně, nebo volbu může usměrňovat vedoucí, chce-li např. zdůraznit jisté téma, pro skupinu významné, dát příležitost k práci konkrétním lidem atp. Zohledníme to, že jde o proces, o poznávání lidí, o prohlubování chápání biblického textu, tedy nejde primárně o představení. Pokud se ovšem skupina rozhodne vytvořit nějaké představení, je výběr písně specifitější.
2. Rozbor: Píseň si zazpíváme a znovu si nahlas řekneme její text. Mluvíme o autorovi: „Kdo to asi byl? Kdy, kde a z jakého důvodu písničku psal? Proč si vybral právě daný biblický námět?“ Zajímavé nápady si můžeme poznamenávat. Je vhodné k písni vytvářet i vlastní umělecké obměny původního díla (repliky). Kreslíme, zhudebňujeme, povídkami nebo ve verších vyjadřujeme své dojmy z příběhu písně. Určíme si hlavní témata a situace příběhu.

¹¹⁸ Srov. tamtéž, s. 13-14

3. Improvizovaná hra: Ve dvojicích, skupinkách nebo společně se hráči pokoušejí náměty z předchozí práce uchopit dramatickou hrou, improvizací v prostoru (sochy, pantomima, činohra, různé hry a techniky¹¹⁹). Všechny situace, které vznikají v této fázi, s hlavní linií děje nesouvisejí. Někdy se od ní i dost odchýlí, ale jde o to, aby se účastníci (podobně jako u předešlé fáze) skrze vlastní zážitky ztotožnili s biblickým příběhem a s jeho postavami. Fáze je i cvičením v sociálních a komunikačních dovednostech. Vzniklé materiály si opět poznamenáváme.
4. Volba základních „stavebních kamenů“ příběhu: Uvažujeme o situacích, které jsme při předchozí práci vnímali či zaznamenali jako silné a „nosné“. Pokoušíme se je sestavit do řetězu, který zachycuje vývoj a umožňuje gradaci. Dobrou pomůckou nám může být Aristotelovo strukturování příběhu do pěti částí: expozice, kolize, krize, peripetie a katarze. Struktura se nyní při práci často mění.
5. Rozehrávání jednotlivých částí příběhu: Některé situace už mají silnou výpovědní schopnost a inklinují k tomu, aby vytvořily celek. Rozehráváme je a promýšlíme jejich kontext, hledáme a posilujeme motivy, které by usnadnily jejich spojení.
6. Propojování zdařilých situací v celek: Rýsují se kontury děje, jevištního tvaru, příběhu. Některá místa jsou s ohledem na temporytmus a na celkovou strukturu krácena nebo jinak upravována. Projev i aranžmá se už víc orientují na diváka, a to i v případě, že nemáme záměr veřejného představení. Probíhá realizace výtvarné (scénografické), zvukové i hudební složky hry.

¹¹⁹ Inspirací může být např. HICKSON, A. *Dramatické a akční hry ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. Portál : Praha, 2000. ISBN 80-7178-387-0

7. Může následovat představení, které se několikrát uvede. Během repríz se fixuje jeho konečná podoba. Ta není nikdy zcela definitivní a mění se dál reprízu od reprízy.

6.5.2.3. Ještě několik poznámek k dramtizaci písní:

- Hlavním cílem není představení, ale zajímavá a na podněty bohatá cesta k němu. Jde o práci společnou. Neměli bychom tlumit aktivitu účastníků mnoha pokyny a strnule lpět na svých představách, jak by to „mělo vypadat“.
- Je dobré, když účastníci mohou v rámci dramatické hry ze všech stran zkoumat něco, co je zajímavá.
- Čas věnovaný jednotlivým krokům je různý. Čím delší jsou přípravné fáze, tím kratší bývá konečné zformování hry.
- Drama je proces! Není ve scénáři „zapsáno“. Vždy znovu ožívá teprve ve funkční a smysluplné akci postav. Je to dynamika příběhu a jeho pohyb vpřed.
- Délka představení je různá. Řídí se věkem herců, diváků, požadavky příběhu a technicko-provozními limity. Obvykle se pohybuje zhruba od patnácti do padesáti minut.

6.5.3. Zhudebnění textu, vytvoření zvukových obrazů

Přetvoření textu v hudbu může vést k niternému vnímání jeho dramatičnosti. Nejprve je třeba seznámit se s textem a je vhodné ho rozčlenit, rozfrázovat. K hudebnímu ztvárnění je nejlépe použít Orffových hudebních nástrojů.¹²⁰ Pokud

¹²⁰ Srov. HECHTOVÁ, A. *Přístupy k bibli.* s. 35-36

jsou účastníci hudebně zdatnější, mohou se použít i další nástroje. Ty by měly nastupovat za sebou a řídit se především dynamikou textu. Je možné vytvořit celek, který bude pouze hudební výpovědí textu. Lze text číst a na jeho podkladě vytvořit hudební aranžmá.

6.5.4. Gestická imaginace na hudbu

Gestická imaginace patří mezi meditativní techniky, které by měly vést ke zklidnění a rozvoji fantazie. Účastníci si mají najít příjemnou pozici (leh, sed), zaposlouchat se do hudby a nechat ji na sebe působit, nechat plynout volné asociace - co jim hudba připomíná, na jakém místě se ocitli, v jaké situaci, s kým tam jsou atd. (10 min.). Na základě jednotlivých představ o hudbě pak vytvoří jednotlivé sochy nebo společné sousoší.

6.5.5. Biblické texty a klasika

Mnoho umělců z dávné minulosti, ale i současných, tvořilo svou hudbu na základě biblických motivů. Máme-li dost času a nadšenců, je možné provést srovnání biblických textů s hudebními díly takových mistrů, jako je Dvořák, Pergolesi, Bach a další.¹²¹

6.5.6. Vyjádření pocitů

Jednotlivé zvuky máme tendenci spojovat s prožitky křehkosti, neurčitosti, ráznosti apod. Pomocí nástroje se mohou účastníci pokusit vyjádřit pocity, které by připsali postavám v textu. Mohou vyjádřit i změnu pocitu - např. váhání a

¹²¹ Srov. CHALUPA, P. Bible. *Naim* 1995, č. 3, s. 18

náhlé rozhodnutí, protiklad mezi radostnou euforií a projevem smutku. Pomocí nástroje mohou vykreslit i jednoduchý děj. Vedle individuálního projevu mohou společně ve skupině vyjádřit pocity více postav najednou. Mohou též vést pomocí hudebních nástrojů dialog, který je v konkrétním textu. Vedoucí musí dát účastníkům dostatek prostoru pro vyjádření, která by měla vycházet z vnitřního prožitku.¹²²

6.5.7. Jiné hudební a rytmické hry

Pro inspiraci doporučuji např. knihu Zdeňka Šimanovského *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi*, kapitola *Hry s rytmem, Hry s předměty a nástroji* (str. 39-90). Dále knihu Andyho Hicksona *Dramatické a akční hry ve výchově, sociální práci a klinické praxi*, podkapitola *Smysly v akci (vybrané hry)*.

¹²² Srov. ŠIMANOVSKÝ, Z., TICHÁ, A., BUREŠOVÁ, V. *Písničky a jejich dramtizace*. s. 24

ZÁVĚR

„Bible se podobá zlatému dolu – kdo není ochoten kopat, nemá šanci zbohatnout.“¹²³

Tímto aforismem Pavel Kosorin vystihuje bohatství Bible, které má každý člověk možnost objevovat. Touto prací jsem chtěla pomoci objevit tento zlatý důl pro pedagogy volného času a skrze ně i těm, se kterými pracují. Nabídla jsem zde jednu z cest ke zlatému dolu Písma a teď je již na každém, s jakou ochotou a chutí bude kopat.

Nyní zhodnotím, jak se mi podařilo popsat tuto specifickou cestu k Bibli.

V první části práce jsem osvětlila, proč vlastně s Biblí pracovat a proč využívat více či méně neobvyklé metody, techniky a aktivity. Sice v náznacích, ale srozumitelně jsem pak popsala základní informace pro přípravu biblického setkání, včetně pravidel, která je vhodné při setkáních dodržovat. Nejde o úplný výčet, každý vedoucí si musí pravidla určit podle konkrétní skupiny a dalších okolností.

V samostatné kapitole jsem se pokusila o stručnou charakteristiku mládeže zaměřenou především na náboženské a další potřeby, které je možné v setkáních s Biblí nějakým způsobem uspokojit. Myslím, že je velmi dobré a důležité vědět tato fakta, abychom mohli správně uvést dané metody, techniky a aktivity.

„Proč je Bible tak tlustá? Protože způsobů jak oslovit člověka, je tak mnoho.“¹²⁴ V Bibli je skutečně obrovské množství textu. Není jednoznačný návod, jak zvolit ten správný text pro konkrétní skupinu. Je ale několik obecných možností, jak text vybrat a jak k němu přistoupit, což jsem přehledně uspořádala v kapitole Text.

Svojí práci jsem především věnovala různým metodám, technikám a aktivitám, které lze využít při práci s Biblí. Po osvětlení, proč je při setkáních s Biblí používat, jsem se zaměřila na konkrétní metody, techniky a aktivity. Po stručném

¹²³ KOSORIN, P. *Biblické aforismy*. Brno : Cesta, 2002.

¹²⁴ Tamtéž

představení průběhu bibliodramatu, které pro nás může být spíše jen inspirací, jsem uspořádala známé metody rozhovoru nad Písmem. Následně se mi podařilo shromáždit různé jednotlivé techniky, hry a aktivity, které jsem roztřídila podle určitých hledisek, která poukazují na jejich charakteristické znaky. Tyto aktivity jsem stručně popsala tak, aby je bylo možné použít přímo, i když doporučuji provádět drobné změny a přizpůsobení konkrétnímu textu.

V poslední ucelené části své diplomové práce jsem se věnovala hudbě a hudební teorii. Analýzou opírající se o bádání zaměřené na funkce hudby podávám přesvědčivý důkaz, do jaké míry je využívání hudebních aktivit při práci s Biblí přínosné.

Předkládaná práce se může stát vodítkem pro každého pedagoga pracujícího s Biblí. Zároveň chce povzbudit pedagogy dosud váhajících nad smyslem takovýchto aktivit, aby je ve své praxi vyzkoušeli, a tak zakusili plody, které tato náročná práce přináší.

Tato práce ovšem nezůstává jen u toho, co je v ní obsaženo. Otvírá dveře dalšímu studiu a zkoumání Bible, podněcuje k hledání nových aktivit, které lze do práce s Biblí zařadit.

Jedním z podstatných závěrů, které diplomová práce akcentuje, je skutečnost, že Bible „je potřebná nejen pro věřícího, ale pro všechny lidi, aby znovu odhalili pravý význam různých kulturních projevů a především aby znovu našli naši dějinnou, občanskou, lidskou a duchovní identitu.“¹²⁵

¹²⁵. Tiskové středisko české biskupské konference. *XII. řádné generální shromáždění Synody biskupů: Slovo Boží v životě a poslání církve: Závěrečné poselství, 24. října 2008*. [online]. © 2008 [cit. 2008-12-01]. Dostupné na WWW: <<http://tisk.cirkev.cz/res/data/036/004175.pdf?seek=1226743888>>

LITERATURA

ALBERICH, E., DŘÍMAL, L. *Katechetika*. Praha : Portál, 2008.

ISBN 978-80-7367-382-6

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha: Česká biblická společnost, 2001. ISBN 80-85810-29-8.

CENCINI, A. *Bůh je můj přítel: Psychologie seberealizace a autoidentifikace v Bohu*. Praha : Paulinky, 2004. ISBN 80-86025-12-8

České katolické biblické dílo. *Bibliodrama a hra v rolích* [online]. © 2007

[cit. 2008-12-01]. Dostupné na WWW:

<<http://www.biblickedilo.cz/ckbdweb/polozka.aspx?pid=59&kid=8>>.

České katolické biblické dílo. *Příprava moderátora na praktickou práci s Biblií*.

[online]. © 2007 [cit. 2008-12-01]. Dostupné na WWW:

<<http://www.biblickedilo.cz/ckbdweb/polozka.aspx?pid=59&kid=8>>.

D'ANDREA, F. *Rozvíjíme hudební vnímání a vyjadřování: Hry a cvičení pro děti od 5 do 10 let*. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-232-7

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon, 1995. ISBN 80-7113-089-3.

DŘÍMAL, L. *Katecheze jako výchova víry*. Olomouc : Matice cyrilometodějská, 2002. ISBN 80-7266-122-1

FEE, G. D., STUART, D. *Jak číst bibli s porozuměním*. Praha : Návrat domů, 1997. ISBN 80-85495-66-X

FRANC, D., ZOUNKOVÁ, D., MARTIN, A. *Učení zážitkem a hrou - praktická příručka instruktora*. Brno : Computer Press, 2007. ISBN 978-80-251-1701-9

GAŠPAŘÍKOVÁ, H. *Bibliodramatická práce jako možnost práce s biblickým textem ve skupině*. Praha, 2003. Bakalářská práce. Karlova univerzita v Praze. Evangelická teologická fakulta. Vedoucí práce M. Ryšková

HECHTOVÁ, A. *Přístupy k bibli*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1997. ISBN 80-7192-013-4

HICKSON, A. *Dramatické a akční hry ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-387-0

CHALUPA, P. Bible. *Naim* 1995, č. 1, 3

KOSORIN, P. *Biblické aforismy*. Brno : Cesta, 2002. ISBN 80-7295038-X

MARTÍNEK, M. Pastorec mládeže v sekularizovaném světě. *Naim* 1995. č. 4

MORENO, J. J. *Rozehrát svou vnitřní hudbu*. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-7178-980-1

MUCHOVÁ, L., PECHOVÁ, H. *Na cestě k člověku: role katechety a učitele náboženství v současné církvi a společnosti*. České Budějovice : Setkání, 2000. ISBN 80-86074-20-X

PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. aj. *Pedagogika volného času*. Praha : Portál, 1999. ISBN 80-7178-295-5

PEŠEK, J. *Katecheze ve službě Božímu slovu* [on-line]. 3.5.2007

[cit.2008-12-01]. Dostupné na WWW:
<<http://www.poust.cz/article.asp?nDepartmentID=141&nArticleID=466&nLanguageID=1>>.

PIPEKOVÁ J., VÍTKOVÁ, M. *Terapie ve speciálně pedagogické péči*. Brno : Paido, 2001. ISBN 80-7315-010-7

POLEDŇÁK, I. *Stručný slovník hudební psychologie*. Praha : Supraphon, 1984. ISBN neuvedeno

REMEŠ, P., HALAMOVÁ, A. *Nahá žena na střeše - psychoterapeutické aspekty biblických příběhů*. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-921-6

ŘÍČAN, P. *Psychologie náboženství*. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-547-4

SEDLÁK, F. *Psychologie hudebních schopností a dovedností*. Praha : Supraphon , 1989. ISBN 80-7058-073-9

SKALICKÁ, L. *Hudba v Tereziánském ghettu v letech 1941-1945*. Kroměříž, 2008. Absolventská práce. Konzervatoř evangelické akademie v Kroměříži. Vedoucí práce Ingrid Silná

SOVOVÁ, P. *Hlasová výchova a Orffův hudebně-pedagogický systém*. Praha : Katedra autorské tvorby a pedagogiky DAMU, 2002.

ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-264-5

ŠIMANOVSKÝ, Z., TICHÁ, A., BUREŠOVÁ, V. *Písničky a jejich dramaturgie*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-477X

TAXOVÁ, J. *Pedagogicko psychologické zvláštnosti dopívání*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1987. ISBN neuvedeno

Tiskové středisko české biskupské konference. *XII. řádné generální shromáždění Synody biskupů: Slovo Boží v životě a poslání církve: Závěrečné poselství, 24. října 2008*. [online]. © 2008 [cit. 2008-12-01]. Dostupné na WWW: <<http://tisk.cirkev.cz/res/data/036/004175.pdf?seek=1226743888>>

ABSTRAKT

KAPOUNOVÁ, M. *Využití biblických motivů ve volnočasových aktivitách*. České Budějovice 2008. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce doc. Michal Kaplánek, Th. D.

Klíčová slova: Bible, volný čas, pedagogika volného času, metody práce s Biblí, práce s mládeží, pastorec mládeže, užití hudby při práci s Biblí, náboženská výchova, bibliodrama

Práce se zabývá zpřístupněním Bible mládeži, metodami a technikami, které lze při práci s ní využít, přičemž se podrobněji věnuje využití hudby při práci s Biblí. První část je teoretickým úvodem, kde je především objasněno, proč se s Biblí setkávat. Dále jsou zde uvedeny základní informace potřebné pro uspořádání biblického setkání pro mládež. Druhá část začíná návodem, jak zařadit jednotlivé metody a techniky do biblického setkání, a následně zpracovává konkrétní metody a techniky, které lze při práci s Biblí využít. Třetí část se pak věnuje hudební teorii a konkrétním hudebním metodám a technikám.

ABSTRACT

The use of biblical motives in free time activities

Keywords: the Bible, leisure time, pedagogy of leisure time, methodology of work with the Bible, work with young people, pastoral work with young people, usage of music with working with the Bible, religious pedagogy, bibliodrama

The thesis focuses on the ways of making the Bible accessible and understandable to young people. It deals with the methods and techniques which could be used for this purpose. The possible application of music, as one of the approaches to the Bible study, is explained in more detail.

In the first part the author presents the theoretical concepts, which make obvious, why it is so important to meet with young for the purpose of reading and studying the Bible. Furthermore, the basic set of information necessary for the organization of such a meeting is introduced.

In the second part the author offers theoretical instructions how to use the particular methods and techniques for the Bible meeting. Subsequently the practical application of these particular methods and techniques is described.

In the third part the musical theory and particular musical methods and techniques in relation to the Bible meeting are dealt with.